

Atlàntida

GRAN TEATRE DEL LICEU

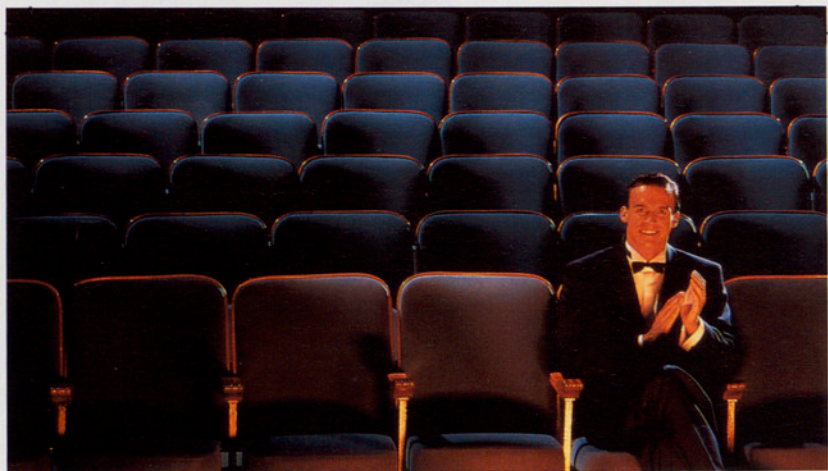

GRAN TEATRE DEL LICEU

Temporada 92-93

CONSORCI DEL GRAN TEATRE DEL LICEU

Generalitat de Catalunya
Ajuntament de Barcelona
Ministerio de Cultura
Diputació de Barcelona
Societat del Gran Teatre del Liceu

NOCHE DE ESTRENO

Si en el estreno de su ópera o concierto favoritos quiere experimentar esta sensación, tiene dos opciones: comprar todas las butacas del aforo o tener un reproductor Láser Disc Pioneer.

La primera opción dudamos mucho que pudiera hacerla realidad en ningún teatro del mundo. En cambio la segunda, además de ser posible, le permite ver y escuchar, con la máxima calidad que ofrece la tecnología digital, sus óperas o conciertos preferidos en su propia casa.

Nuevos reproductores de Láser Disc Pioneer. Perfección de sonido y pureza de imagen para disfrutar de auténticas noches de estreno.

AVGISTA BBT

 PIONEER
The Art of Entertainment

A t l à n t i d a

Cantata escènica en 1 pròleg i 3 parts
sobre el poema de Jacint Verdaguer

Música de Manuel de Falla
completada per Ernesto Halffter

Versió de concert

* Amb el patrocini de la

COMISSIÓ
AMÈRICA I CATALUNYA
1992

Generalitat de Catalunya

* Dimecres, 23 de setembre, 21 h., funció núm. 9, fora d'abonament
Dijous, 24 de setembre, 21 h., funció núm. 10, torn A

COMISSIÓ
AMÈRICA I CATALUNYA
1992

El retorn de *L'Atlàntida*

Els nexes seculars que han vinculat Catalunya amb el continent americà són fruit d'una profitosa interconnexió humana i espiritual. Les relacions culturals i econòmiques establertes al llarg dels anys han permès una fructífera vinculació que la història ha situat ja amb la necessària perspectiva. Aprofundir en el coneixement de la realitat resultant i donar-li una vitalitat creixent és, per tant, un objectiu irrenunciable per a la Generalitat i la tasca primordial de la Comissió Amèrica i Catalunya, 1992.

En l'escaiença del mig mil·lenni dels nostres primers contactes transatlàntics, considerem particularment oportú evocar el mite de la tradició grega que Verdaguer reconstruí en el seu gran poema èpic *L'Atlàntida*, fruit evidentment dels seus llargs viatges a les terres americanes. La força d'aquella visió inspiradíssima féu exclamar a Frederic Mistral: «La concepcioun de *L'Atlàntida* es gradarasso e soun eisecicioun es resplendènto. Jamai la Catalougno avié founi uno obro que countenguesse en elo autant de pouèsio, de majesta, d'ampLOUR, de forço e de sagesso. Li tradicioun li plus antico e li plus venerablo de la terro catalano soun aqui acomapdo, ourganizado e revieúdado em'uno versemblanço estraourdinàri, e l'imaginacioun emé la sciènci embelisson meravihousamen vòsti supèrbi descripcioun».

Recobrar, doncs, el gran poema de Verdaguer a través de la música de Manuel de Falla honora l'acció de la nostra Comissió. Creiem, en efecte, que la recuperació d'aquesta magna cantata, estrenada el 24 de novembre de 1961 en aquest mateix escenari del Gran Teatre del Liceu, constitueix una forma particularment escaient de commemorar l'inici de les nostres relacions amb Amèrica i que, més enllà de totes les valoracions, representa un símbol inequívoc de l'entesa entre els pobles i els homes.

Pere Pi-Sunyer i Bayo

President del Comitè Executiu de la
Comissió Amèrica i Catalunya, 1992

Volar i altres arts

IBERIA col·labora amb
el GRAN TEATRE DEL
LICEU en aquesta
temporada d'Òpera*.
És la nostra manera de
donar ales a l'Art.
I a la cultura.

*IBERIA: Patrocinador de la
Temporada d'Òpera del
GRAN TEATRE DEL LICEU
de Barcelona.

A t l à n t i d a

Manuel de Falla / Ernesto Halffter

Versió de concert

Corifeu	Enric Serra
Reina Isabel	Victoria de los Ángeles
Reina Pirene / Electra	Mercè Obiol
Gerió, el tricèfal I	Francesc Garrigosa
Gerió, el tricèfal II	Josep Benet
Gerió, el tricèfal III	Jordi Ricart
Maia	Virgínia Parramon
Aretusa	Rosa Mª Conesa
Caieno	Carolina Segarra
Eritea	Maria Lluïsa Muntada
Esperetusa	Montserrat Torruella
Alcione / Dama de la cort	Montserrat Pi
Un patge / L'infant	Eleazar Colomer

CORAL INFANTIL L'ESQUITX, de la Coral Sant Jordi

Direcció: **Ester Bonal / Pilar Casals**

Director d'orquestra	Edmon Colomer
Director del cor	Romano Gandolfi
Subdirector del cor	Andrés Máspero
Violí concertino	Jaume Francesch

ORQUESTRA SIMFÒNICA I COR
DEL GRAN TEATRE DEL LICEU

Materials d'orquestra **G. Ricordi & Co. Spa., Milà**

* Amb el patrocini de la

COMISSIÓ

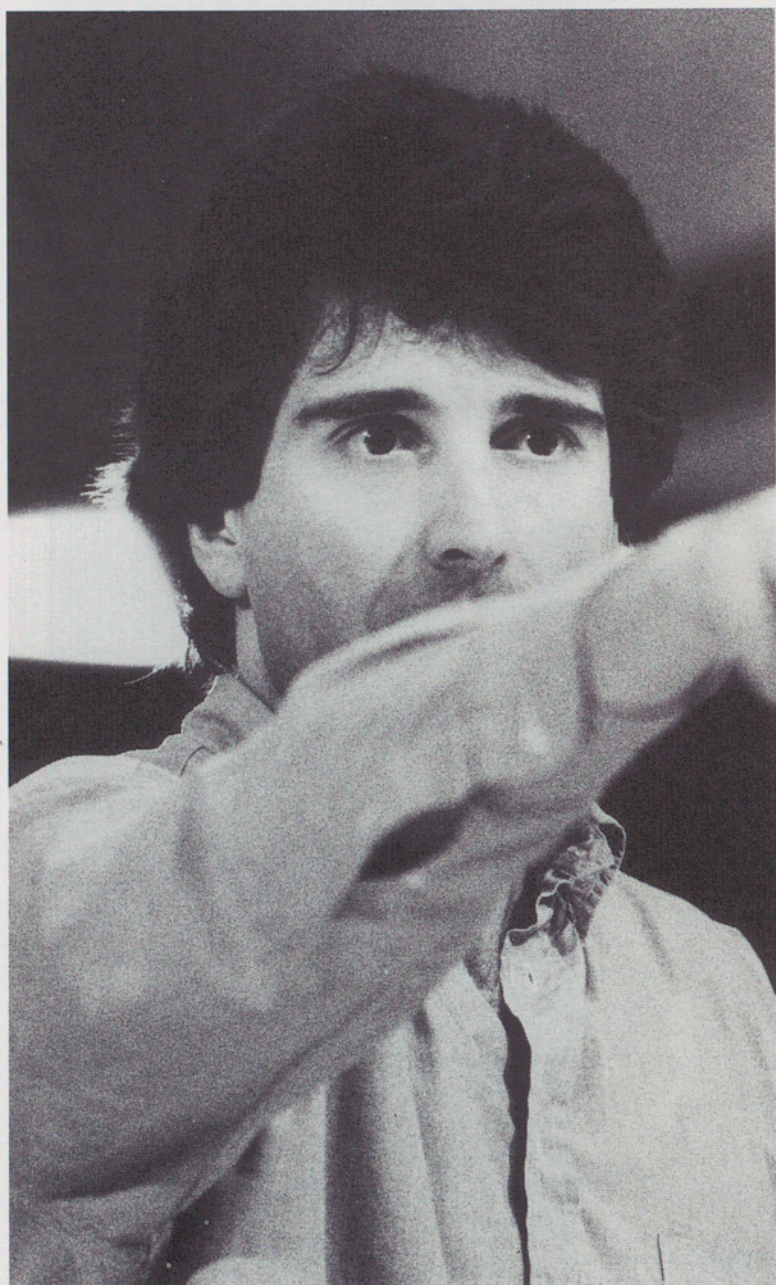
AMÈRICA I CATALUNYA

1992

Generalitat de Catalunya

Organització tècnica: EUROCONCERT

* Dimecres, 23 de setembre, 21 h., funció núm. 9, fora d'abonament
Dijous, 24 de setembre, 21 h., funció núm. 10, torn A

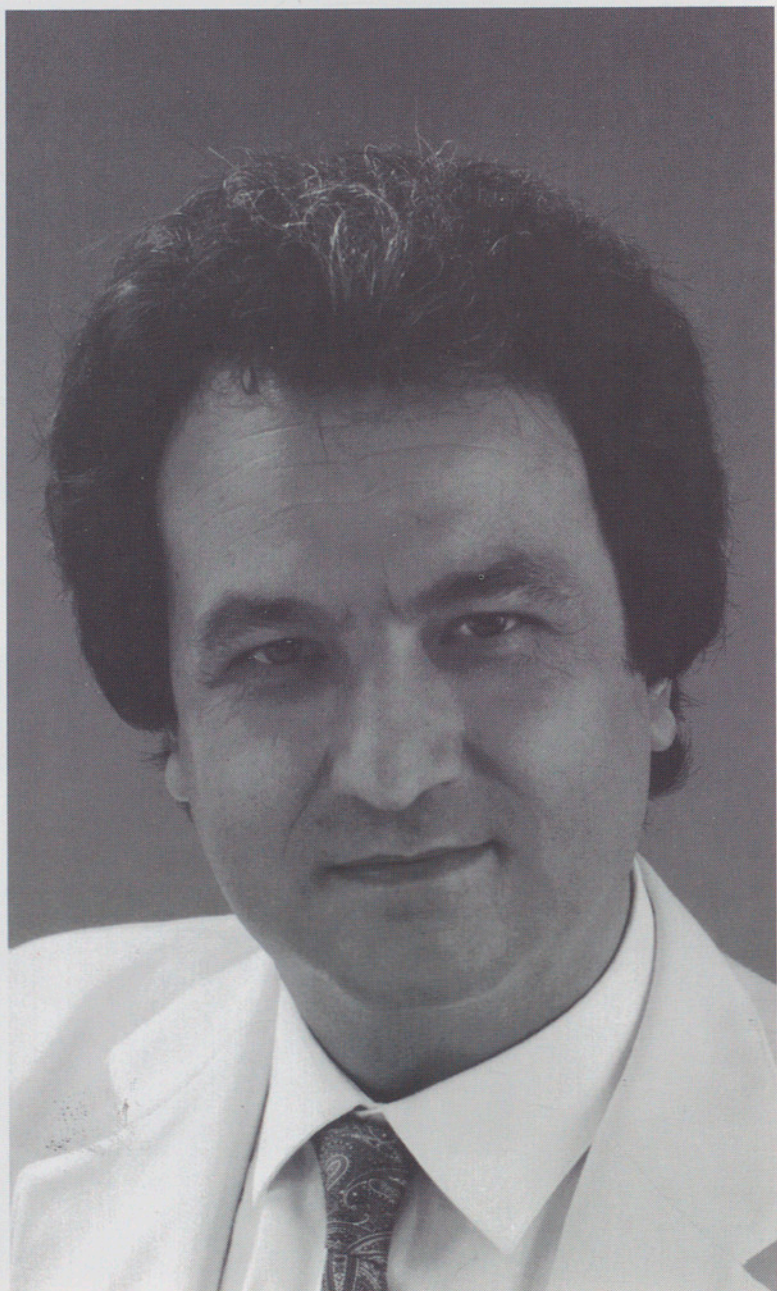

Edmon Colomer

(Director)

El nom d'Edmon Colomer s'associa avui amb l'existència d'alguns dels projectes musicals de més transcendència a l'Estat espanyol. A través de la Jove Orquestra Nacional d'Espanya, de la qual és director titular des de la seva creació l'any 1983, ha estat l'inspirador d'un programa pedagògic i artístic reconegut arreu del món per la seva singularitat i eficàcia. Amb la Jove Orquestra Nacional d'Espanya ha visitat des dels indrets de l'Estat on la música no arriba normalment fins a sales de concert tan prestigioses com Champs Elysées de París, Filharmonia de Sant Petersburg o Carnegie Hall de Nova York. Edmon Colomer és convidat a dirigir les millors orquestres espanyoles i estrangeres i obté èxits importants en el camp de l'òpera. A més dels enregistraments per a les ràdios i televisions d'Europa i del Japó, ha enregistrat per als segells discogràfics Harmonia Mundi, Auvidis, Virgin i Philips.

Enric Serra

(Corifeu)

El baríton Enric Serra nasqué a Barcelona, on inicià els seus estudis amb Elsa Scampini i Maria Valls, per continuar-los després amb Carme Bracons de Colomer. El 1969 guanyà el Primer Premi del Concurs d'Interpretació organitzat per Ràdio Nacional d'Espanya i des d'aleshores ha actuat, ininterrompudament, a totes les temporades del Gran Teatre del Liceu, amb més de 280 representacions (*Don Giovanni, L'elisir d'amore, Tosca, La bohème, Manon, Werther, Safo, Il barbiere di Siviglia...*). Ha participat als Festivals d'Òpera de Madrid, València, Saragossa, Bilbao, Oviedo, Las Palmas, La Coruña, etc., així com als Festivals de Música de Granada, Santander, Barcelona, Peralada, etc. Ha cantat amb l'Orquestra de la RTVE i Nacional d'Espanya a Madrid i ha actuat, entre altres teatres i ciutats, a Londres, Roma, París, Viena, Bayreuth, Linz, Munic, Nàpols, Venècia, Frankfurt, Colònia, Zuric, Niça, Caracas, Bogotà...

Victoria de los Ángeles

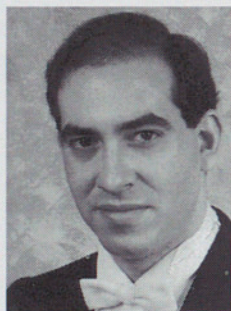
(Reina Isabel)

La personalitat de Victoria de los Ángeles és una de les més insignes i fascinants de Catalunya. La seva veu i el seu art són coneguts pels milers de públics que l'han aclamada arreu del món durant la seva llarga i constant carrera. Les seves extenses i repetides gires per Europa, Amèrica del Nord, del Centre i del Sud, Orient Mitjà i Extrem Orient, Nova Zelanda, Japó, Corea, etc., així com pels països europeus de l'Est, tot incloent l'antiga Unió Soviètica, han omplert els seus auditoris per aclamar-la durant els 48 anys de la seva carrera professional. Victoria de los Ángeles, nascuda a Barcelona, va debutar el mes de maig de 1944 en un recital al Palau de la Música Catalana i pocs mesos després debutà en el seu primer rol operístic al Gran Teatre del Liceu en el paper de la Comtessa de *Les noces de Figaro*. Al Concurs Internacional de Ginebra de 1947 obtingué el Primer Gran Premi i des d'aleshores la seva carrera internacional l'ha portada als grans teatres d'òpera i les sales de concert de tot el món amb un èxit extraordinari. El novembre de 1961 cantà en l'estrena mundial d'*Atlàntida* de Falla en aquest mateix Teatre del Liceu, assumint el mateix paper de Reina Isabel. Victoria de los Ángeles ha estat considerada una de les millors liederistes d'aquest segle i la seva extensa discografia —guardonada amb els premis més importants i que inclou 22 òperes completes i 40 LP— ha acrescut arreu el seu prestigi artístic. Al llarg de la seva carrera ha actuat sota les batutes més prestigioses del món, de Pierre Monteux a Carlo Maria Giulini, de Pau Casals a Eugene Ormandy, de Herbert von Karajan a Dimitri Mitropoulos, de Sir Thomas Beecham a André Cluytens...

MERCÈ OBIOL
(Reina Pirene, Electra)

La mezzo-soprano Mercè Obiol ha treballat amb M. Pueyo, M. D. Aldea i E. Tarrés. Ha fet cursos d'interpretació d'oratori, òpera i lied amb P. Schillawski, G. Becchi, Y. Artys, H. Lips, A. M. Iriarte, Montserrat Caballé i Victoria de los Ángeles. Ha estat becada per participar en dues ocasions als Cursos d'Interpretació «Manuel de Falla» de Granada. Ha actuat repetidament com a solista en obres com *Gloria* de Vivaldi, *Stabat Mater* de Pergolesi, *Missa de la Coronació* de Mozart, *Magnificat* de Bach, *El amor brujo* i *El sombrero de tres picos* de Falla. Com a liederista ha interpretat Schumann, Brahms, Falla, Toldrà, Mompou... i ha assumit diversos rols en òperes de Purcell, Bizet, Humperdinck i Puccini i, últimament, i al Gran Teatre del Liceu, el paper de Masha de *Pique Dame* de Txaikovski. És professora de cant al Conservatori de Tarragona i imparteix cursos de foniatria i tècnica vocal a la Universitat de Barcelona.

FRANCESC GARRIGOSA
(Gerió, el tricèfal I)

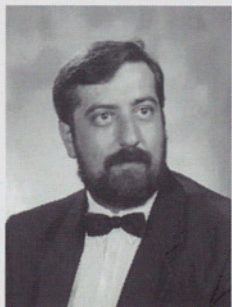
El tenor Francesc Garrigosa inicià la seva formació musical a l'Escolania de Montserrat, de la qual fou solista, sota el mestratge d'Ireneu Segarra. Estudià cant amb Xavier Torra i a la Guildhall School of Music and Drama de Londres s'especialitzà en recital, oratori i òpera. Ha participat en els festivals de Cambridge, Glasgow, Granada, Jerusalem, París, Tokyo, Utrecht i Versalles, entre d'altres, i ha actuat al Gran Teatre del Liceu, Madrid, Amsterdam, Londres i Berlín. Ha protagonitzat l'estrena de l'òpera *Timón de Atenas* de J. Durán-Lóriga al teatre de la Zarzuela i ha participat en diversos enregistraments (*The Fairy Queen* de Purcell dirigit per William Christie, els *Cancioneros de Palacio* i *Colombina*, *Una cosa rara* de Martín i Soler, disc que ha obtingut el Grand Prix du Disque). És membre solista d'Hespèrion XX i de La Capella Reial de Catalunya.

JOSEP BENET
(Gerió, el tricèfal II)

Josep Benet va ser soprano solista a l'Escolania de Montserrat. Prosseguí els estudis de teoria, piano i violí a Barcelona i estudis de cant amb Jordi Albareda i a Munic, on fou becat per la Fundació von Humboldt. És constantment integrant o col·laborador de grups com Dulcis Harmonia, Ars Musicae, Hespèrion XX, Cle-

mencic Consort, Sequentia, Organum, La Colombina, La Chapelle Royal, Les Arts Florissants, etc. o d'orquestrats com la Ciutat de Barcelona, del Teatre Lliure, de Valladolid, de les Balears, etc. El seu repertori abraça obres des dels inicis de l'Edat Mitjana fins a autors clàssics del segle XX. La seva activitat s'ha desenvolupat a la major part d'Europa en el marc de prestigiosos festivals i a llocs puntuals d'Amèrica del Sud. Ha realitzat enregistraments discogràfics i per a la ràdio i televisió, tant a Catalunya com a l'estranger.

JORDI RICART
(Gerió, el tricèfal III)

El baríton Jordi Ricart nasqué a Barcelona. Començà els estudis de piano, violí i cant a l'Escolania de Montserrat amb Ireneu Segarra, on cantà com a solista. Formà part de l'orquestra d'antics escolans i cantà amb el Cor Madrigal i la Coral Càrmina. Estudià cant amb M. Pueyo al Conservatori Superior Municipal de Barcelona i ha participat en

diversos cursos d'interpretació, especialment en els de Marius van Altena, Helmut Lips i Wout Oosterkamp. Col·labora regularment amb La Capella Reial de Catalunya, Hespèrion XX, Al Ayre Español. Entre altres, ha interpretat *Paulus* de Mendelssohn, *El Messies* de Händel, el *Requiem* de Mozart, la *Passió segons sant Joan* de Bach, la *Petite Messe Solennelle* de Rossini i les òperes *El giravolt de maig* de Toldrà i *La flauta màgica* de Mozart. Ha fet enregistraments per a TV3, Catalunya Música, France Musique i la discogràfica francesa Astrée.

VIRGÍNIA PARRAMON
(Maia)

La soprano Virgínia Parramon ha realitzat estudis de tècnica vocal amb Jordi Albareda i d'interpretació amb Dolors Aldea i Miguel Zanetti. Ha col·laborat sovint amb l'Orquestra de Cambra Teatre Lliure, dirigida per Josep Pons, i amb l'Orquestra Ciutat de Barcelona. S'ha destacat en la interpretació del repertori vocal del barroc català. En la seva activitat operística cal destacar els papers de Zerlina, Trujamán i la Segona dama de *La flauta màgica* de Mozart, dirigida per Antoni Ros-Marbà amb la Nederlands Chamber Orchestra.

ROSA MARIA CONESA
(Aretusa)

La soprano Rosa Maria Conesa, nascuda a Barcelona, estudià al Conservatori Superior Municipal de Música, on obtingué el Premi d'Honor de Cant i amplia estudis a Itàlia. Ha guanyat diversos premis. Ha col·laborat amb múltiples orquestres i ha participat en diversos festivals a Espanya, Alemanya, Holanda i Itàlia. En diverses ocasions ha actuat al Palau de la Música Catalana i al Gran Teatre del Liceu (*Te Deum* de Charpentier, *Jenufa* de Janacek, *Die Walküre* de Wagner i darrerament *Pique Dame* de Txaikovski). Ha enregistrat fa poc un disc amb poemes de Joan Maragall.

CAROLINA SEGARRA
(Caïeno)

La contralt Carolina Segarra estudià a la Guildhall School de Londres amb Vera Rozsa i ha treballat assíduament amb el pianista Paul Hamburger. S'ha especialitzat en les òperes i oratoris barrocs, clàssics i romàntics i ha cantat arreu de Catalunya i a Madrid, Avinyó, Londres i Mèxic sota la direc-

ció, entre d'altres, de J. Pons, J. Casas, J. Savall, Mark Deller i Michael Takechenee amb obres de Bach, Haydn, Rossini, Mozart, Händel, Vivaldi, Pergolesi... Al Teatre del Liceu ha cantat en la producció de Peter Sellars de *Le nozze di Figaro* de Mozart i en *Una cosa rara* de V. Martín i Soler.

MARIA LLUÏSA MUNTADA
(Eritea)

La soprano Maria Lluïsa Muntada, nascuda a Barcelona, estudià al Conservatori Superior Municipal de Música. És llicenciada en Filosofia i Ciències de l'Educació. Ha obtingut el Master de Música a la Universitat d'Indiana i ha seguit les master classes de Marimí del Pozo i Edith Mathis. Ha participat en diversos festivals internacionals i col·labora freqüentment amb diverses orquestres espanyoles i ha fet una gira amb el *Requiem* de Mozart per Espanya i Mèxic. Darrerament ha enregistrat *El sombrero de tres picos* de Manuel de Falla per a Auvidis.

MONTSERRAT TORRUELLA
(Esperetusa)

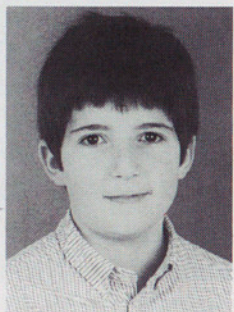
La mezzo-soprano Montserrat Torruella nasqué a Sabadell i estudià cant, piano i violoncel. Estudià cant amb Maria de Vega, Myriam Alió i Manuel García Morante. Fou membre de la Coral Belles Arts de Sabadell i ha obtingut diversos premis, d'entre els quals el Francesc Viñas. Com a solista ha cantat, entre altres oratoris, el *Magnificat* de Bach, *Te Deum* de Purcell, *Te Deum* i *El Messies* de Händel, *Magnificat* de Vivaldi, *Vesperae solennes de confessore*, *Kronungsmesse* i *Requiem* de Mozart i les òperes *Orfeo ed Euridice* de Gluck, *La clemenza di Tito* de Mozart i *Nabucco* de Verdi.

MONTSERRAT PI

(Alcione, dama de la cort)

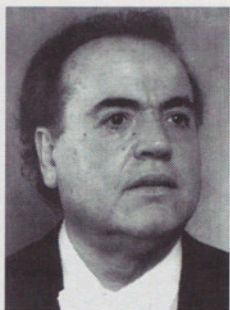
La contralt Montserrat Pi estudià piano al Conservatori del Liceu i amb Monique Déschaussées i Eulàlia Solé. Ha estudiat cant amb Jordi Albareda i ha seguit cursos amb Miguel Zanetti i Paul Schillawsky. Ha cantat diversos oratoris sota la direcció de J. Pons, M. Cabero i J. Casas. Forma part de la Capella Reial de Catalunya i ha col·laborat amb Dagoll Dagom en les representacions de *The Mikado* i ha participat en diversos festivals (Orgues de Catalunya, Festival de Granada...). Des de 1989 prepara els nens que intervenen en les òperes del Gran Teatre del Liceu.

ELEATZAR COLOMER

(Un patge, l'infant)

El noi Eleazar Colomer, nascut a Barcelona el 1978, forma part de L'Esquix des del 1988. Ha estat narrador de la cantata *Alícia al país de les meravelles* de M. Bailey, estrenada a l'Europa Cantat i solista en el paper del *Petit Joel* de la cantata *Cantijoc* de Josep Pons en la 25ª Trobada de Corals Infantils de Catalunya. També ha intervingut com a solista en la cerimònia inaugural dels Jocs Olímpics de Barcelona.

ROMANO GANDOLFI

(Director del cor)

Es diplomà en composició i piano al Conservatori Arrigo Boito de Parma. Des de 1984 és assessor artístic i director del Cor del Gran Teatre del Liceu. Ha treballat com a director de cor al Teatro Colón de Buenos Aires i a La Scala, col·laborant amb Herbert von Karajan, Leonard Bernstein, Carlo Maria Giulini, etc. Ha col·laborat en les gravacions d'òperes verdianes dirigides per Claudio Abbado (Deutsche Grammophon), i amb Riccardo Muti (Decca). Des de 1970 alterna la direcció coral amb la direcció d'orquestra. Al Gran Teatre del Liceu ha dirigit *Faust*, *Nabucco*, *La Gioconda*, *Andrea Chénier*, *Requiem* de Verdi, *Les Noces* de Stravinsky, etc. Ha enregistrat, per al segell Decca, la *Petite messe solennelle* de Rossini, amb Mirella Freni, Lucia Valentini-Terrani, Luciano Pavarotti, Ruggero Raimondi i el cor de cambra de La Scala, i *Cors romàntics* i *12 Lieders* de Schubert, amb Lucia Popp, Ernesto Palacio, el cor de cambra i instrumentistes de La Scala (Fonit Cetra).

ANDRÉS MÁSPERO

(Subdirector del cor)

Començà els estudis musicals al seu país, Argentina. El 1976 fou nomenat director del Coro Estable del Teatro Argentino de La Plata i de 1978 a 1982 féu la mateixa tasca al Teatro Municipal de Rio de Janeiro. Després dirigí, tres temporades, el cor del Teatro Colón de Buenos Aires. L'any 1988 aconseguí un Master a la Univesitat Catòlica de Washington, ciutat on actuà també com a pianista al Kennedy Center i el 1989 fou director de cor a la Summer Opera. Durant 1988-90 fou director d'Iberoamerican Vocal Ensemble i la temporada 1990-91, director del cor de la Dallas Opera. Des de 1990-91 és subdirector del Cor del Gran Teatre del Liceu.

Orquestra Simfònica del Gran Teatre del Liceu

Des de la creació del Consorci del Gran Teatre del Liceu, la normalització de l'Orquestra, així com el millorament de la seva categoria simfònica, han estat propòsits principals en els plans de la nova etapa del Teatre. El treball que portà a terme el seu primer Director Titular, el mestre Eugenio M. Marco, donà ràpidament els bons fruits d'una memorable representació de *Lobengrin*, òpera amb la qual el Consorci iniciava la seva gestió en la Temporada 1981-82.

Insistent en aquell propòsit, l'Orquestra ha mantingut una línia de superació que li ha permès d'assolir un alt nivell de conjunció, havent-se efectuat una àmplia renovació dels instrumentistes i una notable modernització de la dotació d'instruments.

Un fet molt important en la renovació de l'Orquestra Simfònica del Gran Teatre del Liceu fou la contractació, el mes de març de 1987, del mestre austríac Uwe Mund en qualitat de Director Titular de l'Orquestra. La seva presència és el resultat de l'èxit obtingut en la direcció de diferents òperes i en la inauguració de la Temporada 1985-86 amb l'estrena a Espanya de l'òpera *Moses und Aron* d'Arnold Schönberg. A partir de la seva incorporació al Teatre, un dels seus principals objectius ha estat dotar l'Orquestra d'un repertori simfònic (Bach, Montsalvatge, Txaikovski, Mussorgski, Mahler, Mozart, Brahms, Bruckner) a fi de donar-li un nou protagonisme.

Diferents directors invitats han treballat en el decurs d'aquests anys amb l'Orquestra Simfònica, i també amb el Cor, del Gran Teatre del Liceu, entre els quals cal citar els mestres Albrecht, Decker, Gatto, Gandolfi, Hollreiser, Kulka, Nelson, Perick, Rennert, Rudel, Steinberg, Weikert, Schneider, Varviso, Maag i Neumann.

Les actuacions a Madrid del Cor i l'Orquestra (Teatro Real, Palacio Real) han estat èxits dels quals la crítica en féu ressò laudatori, tal com succeí en les actuacions a les Arenes de Nîmes i al Teatre de l'Òpera de Ludwigshafen. Conjuntament amb el Cor, efectuà la presentació a París amb *Lucrezia Borgia*, que fou acollida amb gran èxit.

Cor del Gran Teatre del Liceu

El Cor és una peça fonamental dels espectacles del Gran Teatre del Liceu. Des de la primera temporada del Consorci, el Cor ha sofert una renovació constant, els fruits de la qual han estat immediats. En iniciar la temporada 1982-83, Romano Gandolfi es féu càrrec de la direcció del Cor juntament amb Vittorio Sicuri, i aconseguí ben aviat èxits espectaculars que han situat, sense cap mena de dubte, aquest Cor entre els millors d'Europa.

D'entre les seves brillants actuacions, cal assenyalar la interpretació del *Requiem* de Verdi, en la seva primera actuació simfònico-coral amb l'Orquestra del Liceu, sota la direcció de Romano Gandolfi. Aquest concert va ser programat novament l'abril de 1985 en la presentació del Cor i l'Orquestra Simfònica del Gran Teatre del Liceu al Teatro Real de Madrid, on obtingueren un gran èxit. De l'ampli repertori que ha interpretat el Cor, cal recordar també, com a fet destacable, la primera versió escenificada a Espanya de l'òpera *Moses und Aron* i, en el repertori simfònic-coral, el *Requiem* de Mozart, la *Missa Solemnis* de Beethoven i la *Missa de la Coronació* de Mozart.

La primera actuació del Cor a l'estranger fou en l'històric marc de les Arenes de Nîmes, en ocasió de l'estrena a França de l'òpera de Giuseppe Verdi *Il Corsaro*. Ha actuat també amb gran èxit a la ciutat alemanya de Ludwigshafen, amb *Lucia di Lammermoor*. La presentació —conjuntament amb l'Orquestra— a París, amb *Lucrezia Borgia*, constituí un èxit esclatant.

El Cor ha cantat sota la direcció dels mestres Albrecht, Decker, Gatto, Hollreiser, Kulka, Mund, Nelson, Perick, Rennert, Rudel, Steinberg, Weikert, Varviso, Maag, Neumann, etc.

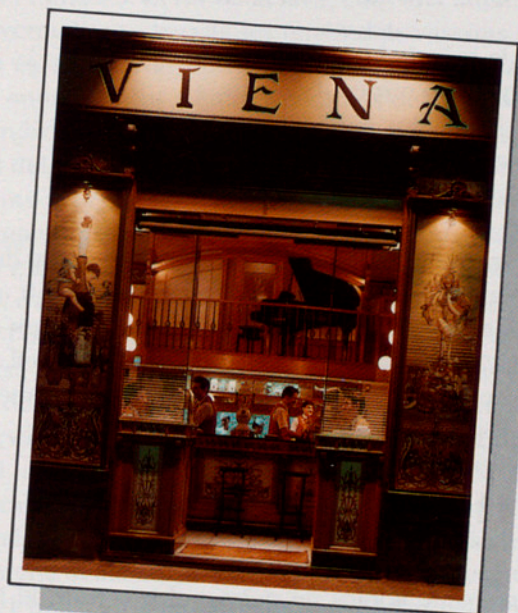

L'ESQUITX

La coral infantil L'Esquix fou fundada l'any 1967 per un grup de cantaires de la Coral Sant Jordi, a la qual es vinculà al cap d'un any d'existència. Al llarg de trenta anys, L'Esquix ha estrenat un ampli ventall de cançons i cantates infantils, que ja formen part integrant del repertori de les corals infantils de Catalunya. Els responsables actuals del grup són: Ester Bonal, Pilar Casals i Marta Serres. Amb més de 150 actuacions a Catalunya i a l'estranger, ha cantat sota la direcció de S. Comissiona, A. Ros-Marbà, V. Neuman, F. P. Decker, J. Pons... L'estiu de 1991 va participar a l'Europa Cantat de Vitòria com a representant del Secretariat de Corals Infantils de Catalunya, que enguany celebra el seu XXV aniversari.

Per
fer un tast
no cal perdre
l'estil

Gabriel Disseny

Rambla dels Estudis, 115

Per menjar bé, bo i ràpid.

Contingut argumental

Manuel de Falla escollí com a llibret de la seva cantata escènica el poema èpic en deu cants i un epíleg de Verdaguer *L'Atlàntida*, poema que fou premiat als Jocs Florals del 1877. El compositor adaptà el text verdaguerià, tot modificant-lo en alguns casos, interpolant textos aliens en altres i incorporant passatges en llatí i castellà. La breu sinopsi argumental que segueix intenta de resumir l'encadenament de la cantata i no pas el contingut precís del poema de Verdaguer.

Mossèn Cinto Verdaguer inicia el magne poema amb el famós sextet:

«Vora la mar de Lusitània, un dia
los gegantins turons d'Andalusia
veren lluitar dos enemics vaixells;
flameja en l'un bandera genovesa,
i en l'altre ronca, assedegat de presa,
lo lleó de Venècia amb sos cadells.»

Sobrevé un gran temporal que provoca l'enfonsament de les dues naus. Un jove mariner genovès se salva, abraçat amb un tros de pal i és recollit en terra per un ancià. El guia tot seguit a un altar de la Verge i a la seva balma. Dies després, «veient lo vell al mariner pensívol», li conta, «obrint lo llibre immens de la memòria», una extensa i heroica narració.

«Lo vell semblava el Geni de l'Atlàntic,
mes son gentil oient era Colom.»

Pròleg

«Veus eixa mar que abraça de pol a pol la terra?». El llegendari hort de les hespèrides fou en altre temps camp de batalla dels titans i Atlas, el rei que mantenia «amb ferma espatlla la màquina dels cels». En una nit paorosa, el continent atlàntic és submergit. Corifeu —rèplica de l'actor que dirigia el cor en les tragèdies clàssiques gregues i llatines— lamenta la desaparició de l'Atlàntida que l'Omnipotent sepulta al pèlag. Com a resultat emergeix i neix la jove Espanya, salvada de l'estrall.

El cor eleva un himne a les terres hispàniques salvades entre dues mars, des del Pirineu, «niu d'àligues». Aquí foren dipositats els tresors

de l'Atlàntida submergida, tal com narra la llegenda, recollida per Posidoni, segons la qual Plutó, el déu de les riqueses, habitava sota les terres ibèriques. Així, s'hi troba un or molt millor que el de les terres de la Còlquida, l'antiga regió de l'Àsia Menor, que originà la llegenda mítica dels argonautes a la recerca del Velló d'Or. El poeta Homer aconseguí l'Elisi, l'etern lloc de pau i felicitat mentre que el rei Salomó rep l'Ofir.

I

Un gran foc calcina els Pirineus, entre Roses i el Canigó, fent pastura de boscos i ramades. El riu de la lava, com una immensa serpentina «d'escata vermellosa» devasta les terres dels vascons i càntabres. El Pirineu és «el braç de Déu» entre Espanya i França que s'alça, altiu com «mur de roca» mentre a les ribes del Ròdan, Hèrcules – el mític fundador de Barcelona –, anomenat pel sobrenom d'Alcides en record del seu avi Alceu, és apedregat per «deformes i rabassuts gegants» d'acord amb la narració de Diodor de Sicília que esmenta aquesta batalla d'Hèrcules a les terres de Provença. L'heroi destrossa els monstres amb cops de clava. Tot seguit intenta d'alliberar, d'entre les flames del Pirineu ardent, la reina d'Espanya, Pirene. A l'ombra d'un salze, Pirene expira i com a darrera voluntat deixa en mans d'Hèrcules el reialme estimat que ella havia rebut del seu pare Túbal. Narra la mort del seu progenitor i com, hereva de la «reial nissaga», Gerió (el gegant mític grec de tres caps i tres cossos), provinent de Líbia, li arrabassa el ceptre. El tricèfal cala foc a les selves i, una vegada hi és encerclada Pirene, davalla amb el seu ramat fins a Gades (nom romà de Cadis). En expirar, Pirene demana a Hèrcules que, nou rei, desgreugi el nom de Túbal. L'heroi grec plora damunt el cadàver de Pirene.

En el mausoleu petri del Pirineu, Hèrcules pren el relleu en el domini de la «dolça Catalunya». Empès per la venjança davalla del Cap de Creus a Montjuïc a la percaça del monstre Gerió. Contempla com en la mar llisca una barca «con cigne d'ales blanques». Així, promet de fundar en aquell indret una ciutat que enalteixi aquella visió.

El cor, en un càntic a Barcelona, enalteix aquesta filla d'Alcides. La ciutat és protegida per la fitora de Neptú i el llamp de Júpter que originà les barres del seu escut.

II

Alcides-Hèrcules navega, des de Montjuïc, per la costa de la Mediterrània, per les costes de Tarragona, les cinc boques de l'Ebre, Els Columbrets i València fins a trobar l'Oceà Atlàntic, davant la ciutat de Gades (Cadis). Allí, on encaixen Àfrica i Europa, salta a terra per tal d'escometre Gerió. Aquest, però, amb el recurs dels seus tres caps equívocs que amalgamen l'aparent, l'equitat, la fellonia i l'ardit, implora el seu perdó i li ofereix la corona usurpada, per bé que li proposa com a soli la vasta Atlàntida que s'estén a ponent. Ja el seu rei Atlas havia previst que un semidéu un dia havia de conquerir-la. Astut, Gerió li socava una fossa mentre intenta de seduir-lo amb aquella visió paradisiàca del «pèlag d'or» verdejant entre llimoners.

L'Atlàntida hi és descrita amb un to líric i llegendari: la terra compresa entre els Pirineus i l'Atlas, les planícies d'Ibèria solcada de rius, on el Genil s'enllaça amb el Riu d'Or, és ara la nova Babilònia esplendorosa, «vestida de pòrfirs i de marbres». D'acord amb la mitologia romana, els rius li aflueixen «or batut» de tots els indrets: des de Tangis (Tànger), les illes atlàntiques de les Cassitèrides, (famoses per les mines d'estany i situades probablement a l'Armòrica, entre el Sena i el Loira), Albion (Gran Bretanya), Thule (l'extrem nord del món, Islàndia o Noruega), fins a l'indret de Mel·lària (l'actual Tarifa).

Alcides s'obre via vers l'hort de les hespèrides, el jardí paradisiàc de vegetació luxuriosa habitada per les mítiques donzelles que custodiaven, amb l'ajut d'un drac, l'arbre de les pomes d'or, símbol de la fecunditat i de l'amor.

Les plèiades, les set filles d'Atlas i de Plèione engendrades a l'Arcàdia, juguen a l'entorn del taronger aurífic, tot cantant l'amor, quan veuen l'heroi.

Alcides, després de matar el drac ferotge, traspassa rius i serres, i arriba a Cadis on, entre palmes reials, planta el brot del taronger. Al seu costat, però, neix un arbre plorós que lamenta encara la mort de la fera. Les veus missatgeres s'enfronten amb l'Atlàntida tot amenaçant-la. Aleshores el Sant Senyor plora la dissort de l'antic continent i, a causa de les seves ofenses, desferma els mars i arrasa els pobles. Els dispersos fragments, però, un dia tornaran a amar-lo, «units pels fills d'Hispania».

III

Cristòfor Colom, pelegrí i missatger de l'Altíssim, d'acord amb la profecia de Sèneca, contempla nous mons en la desapareguda Atlàntida. «Busca l'estrella dels seus somnis pel cel» i veu la reina Isabel de Castella. Reclosa a l'Alhambra de Granada, Isabel té un somni: entre l'embriaguesa de l'entorn, un colom s'emporta el seu anell de prometatge a noves terres. La reina, «d'anells i d'arracades se despulla» i envia Colom i els seus companys amb tres fràgils naus cap a un nou món. Els mariners de les caravel·les, provinents de totes les terres ibèriques, pregunen l'Estrella del Mar. Llur pregària —una Salve de clara evocació a Alfons X, el Savi, i a Gonzalo de Berceo— és una imploració a Maria, l'Estel de Montserrat i un crit d'alliberament de l'enemic opressor. En el silenci de la nit suprema, Colom «vetlla en fervorós deliqui». La cantata finalitza amb una invocació plena de confiança al Senyor, mentre el dia santificant brilla damunt la terra.

Casa fundada el 1886

Major de Sarrià, 57
Tel. 203 07 14

Pl. de Sarrià, 9 i 10
Tel. 203 04 73

08017 Barcelona

Manuel de Falla i l'aventura d'*Atlàntida*

El novembre de 1927, després d'un viatge a Barcelona, Manuel de Falla retorna a Granada amb l'afany de treballar en una nova obra, començada uns mesos abans, sobre el poema èpic de Jacint Verdaguer *L'Atlàntida*. «És l'obra —diu— en la qual he posat més entusiasme. Que pugui tenir vida i salut, almenys, per acabar-la. Serà una obra bastant complexa, que omplirà tot un programa de concert. Hi haurà solistes vocals que representaran el text dramàtic del poema, cors i una part orquestral».

Des d'aquest moment, l'activitat intermitent de concepció i composició de la nova obra no el deixarà en els dinou anys que li resten de vida; una activitat compartida amb altres ocupacions i viatges, sovint interrompuda o dificultada per crisis de salut o per l'impacte dels esdeveniments externs sobre la seva sensibilitat: la proclamació de la República, la sagnant guerra civil, l'exili argentí i el ressò de la segona guerra mundial.

Coneixem abundants dades biogràfiques d'aquesta darrera etapa de la vida de Falla; poques d'elles, però, ens donen una informació precisa sobre el procés de gestació d'*Atlàntida*. Entre malalties i viatges, el compositor —de profundes conviccions religioses— viu amb certa preocupació l'orientació laica del govern republicà, encara que el país conegui un moment brillant en el terreny artístic i intel·lectual. Una lletra del 1935 diu que «*Atlàntida* ha reprès el seu pas de tortuga»; l'agost d'aquest mateix any rep una proposició dels Estats Units (que refusa) a propòsit de l'obra: un xec en blanc a canvi de l'estrena.

El 18 de juliol de 1936 és el principi de tres anys de silenci al seu refugi de Granada. Quan les forces físiques o morals ho permeten treballa, mentalment o materialment, en *Atlàntida* i també en una obra que reunirà —amb el títol de *Homenajes— l'Homenatge a Dukas* (escrit a finals del 1935), la *Fanfara sobre el nom d'Arbós* i la *Pedrelliana* (començada el 1938, sobre temes de *La Celestina* del compositor tortosí). El judici sobre la guerra civil és condicionat pel seu catolicisme: davant l'espectacle d'un país que sagna, les seves forces només li permeten anhelar «que Déu ens doni la pau». A finals de la guerra s'assabenta que García Lorca

està empresonat; convalescent d'una operació, es presenta a la comandància de la guàrdia civil per intentar trobar-lo i demanar explicacions; però l'execució del poeta ja és consumada.

Acabat el conflicte, el país és en ruïnes i comença un èxode dramàtic de figures intel·lectuals i artístiques. Falla, malalt, també decideix partir (en presentar-se l'avinentsa de dirigir uns concerts a Argentina) per a una estada provisional, amb l'esperança de retornar quan les petjades de destrucció del país siguin mitigades. El 2 d'octubre de 1939 deixa Barcelona en el transatlàntic Neptunia. L'acompanya la seva germana María del Carmen i l'acomien alguns incondicionals com el pianista català Franck Marshall i l'entranyable amic andalús Segismundo Romero. El 18 d'octubre arriba a Buenos Aires.

Allí és acollit per la «Institución cultural española» i entra en relació amb alguns amics que restaran incondicionals, com, entre altres, el compositor català Jaume Pahissa, el polític exiliat Francesc Cambó (qui tindrà cura del seu allotjament a Villa del Lago i li proporcionarà la darrera residència a la finca Los Espinillos, a Alta Gracia) o el notable director argentí Juan José Castro (qui assistirà el compositor en els assaigs com a director de les obres pròpies).

Després de dirigir quatre concerts al Teatro Colón (amb l'estrena de *Homenajes*) Falla resta esgotat i la seva malaltia permanent accentua una naturalesa hipersensible; els anys que li resten de vida seran consagrats —intermitentment i amb una situació econòmica precària— al desig imperatiu d'acabar *Atlàntida* (amb activitats de director i altres treballs musicals esporàdics, en períodes de relativa salut), com si el destí acomplís les premonicions que ja manifestava en en una carta del 1938: «El pitjor és que, en aquesta situació, no arribaré a ocupar-me, ni a acabar, aquesta pobra *Atlàntida* que no deixa de cridar-me imperiosament sense que jo la pugui socórrer. Ha d'existir alguna raó per a tot això, i quan els nostres mitjans es revelen inútils o quasi, hom no pot fer res més que deixar-se conduir per la Voluntat Suprema». A partir de 1941, la mania de la revisió esdevindrà gairebé patològica: les versions per als diferents fragments d'*Atlàntida* s'acumulen i, si hagués viscut encara deu anys, probablement hauria continuat anotant diverses variants de cada passatge.

Pràcticament ningú, però, no va tenir accés a la marxa dels treballs ni al contingut musical de l'obra; segons Ernesto Halffter, el pintor Josep M. Sert havia assegurat que Falla li havia tocat al piano la major part de l'obra; d'altra banda, la coreògrafa Margarita Wallmann —que treballà al Colón de Buenos Aires i havia discutit amb el compositor la coreografia d'*El sombrero de tres picos*— recorda: «Ell va tocar per a mi, al piano, una gran part —ja acabada— d'*Atlàntida*: el Pròleg (*Atlàntida submergida*), *El somni d'Isabel*, *Les caravel·les*, *La salve en el mar*, *El descobriment del Nou Món*). Treballava amb una gran lentitud, no només pels seus escrúpols d'artista sinó també pel seu estat d'ànim meditatiu. Em confià, per exemple, que componia setze compassos a la nit, però l'endemà en modificava vint-i-quatre».

En qualsevol cas, hom pot adverar que els dubtes i les dificultats de Falla provenien de la precarietat de les seves forces físiques i anímiques, però també del fet de tractar-se d'una temàtica la traducció musical de la qual exigia uns mitjans materials i expressius essencialment aliens als emprats en la resta de la seva producció. Aquest dolorós procés que Falla visqué al llarg dels quasi divuit anys de gestació de l'obra arribà a un punt àlgid en els darrers tres anys de la vida del compositor; el 1944, en una situació econòmica desesperada, diu que cediria els drets d'*Atlàntida* a condició que li sigui assignada una modesta quantitat mensual per tal de sobreviure durant els dos anys que li resten per acabar-la (quan ja en fa disset que l'ha començada). Un any més tard, a instàncies de peticions d'amics, el govern espanyol intercedeix perquè recuperi els drets d'autor que no li han arribat en els darrers deu anys; ell, però, refusa «mentre no els rebin també els altres artistes espanyols exiliats voluntaris com jo mateix».

El 12 de setembre de 1945 escriu una darrera lletra a Segismundo Romero. Aviat la idea de la mort esdevé familiar i, sense abandonar l'obsessió per *Atlàntida*, ja que entreveu la impossibilitat d'acabar-la, sembla que es prepari interiorment per a l'esdeveniment: el dia de la seva mort no vol sobre el seu cos res més que una creu i un ciri i, si mor a Amèrica, vol ser enterrat en aquest país «perquè la meva mort no sigui un nou motiu de divisió per als espanyols». La nit del 13 al 14 de novembre de 1946,

uns dies abans de complir els setanta anys, una crisi cardíaca posà fi a la seva existència terrenal.

Els seus desigs no van ser completament respectats. El dia 19 se celebraren uns funerals a la catedral de Córdoba, no pas amb una creu i un ciri sinó amb tapissos, flors, encens i molts sacerdots amb fastuosos revestiments; després, el cos embalsamat del mestre fou traslladat a Tenerife en el «Cabo de Buena Esperanza» i d'allí, en un vaixell de guerra, a Cadis, la seva ciutat nadiua, on l'esperava una cerimònia impressionant, virtualment oficial. Finalment, el seu cos reposa en pau a la cripta de la Catedral, amb la inscripció que ell mateix havia demanat: «L'honor i la glòria només pertanyen a Déu», que expressa la gran qualitat moral d'un músic que també havia escrit: «Per convicció i per temperament sóc oposat a l'art que podríem anomenar egoista. Cal treballar per als altres, sense intencions vanes i orgulloses. Només així l'art pot acomplir una noble i bella missió social»

El mite d'Atlàntida

Segons una tradició grega, que ens ha arribat a través de Plató, Atlàntida era una illa o continent (que alguns situaren davant les columnes d'Hèrcules, és a dir, de l'estret de Gibraltar) que s'esfondrà, engolit per la mar, en una època remota. Els atlants, membres d'un imperi sobirà de tota l'illa d'Atlàntida i d'una part del continent, intentaren de sotmetre els grecs i els egipcis, però Atenes aconseguí la victòria. Ja l'època clàssica mostra un cert escepticisme sobre la realitat d'aquests fets; però la llegenda d'Atlàntida, al marge de la seva hipotètica versemblança històrica, despertà la fantasia de molta gent del Renaixement i, sobretot, del segle XIX.

El poema èpic *L'Atlàntida*, de Jacint Verdaguer, obtingué el premi als Jocs Florals de 1877 i l'any següent n'aparegué l'edició definitiva. La monumentalitat de l'obra i el ressò que aconseguí representen el símbol de la consolidació definitiva del català com a llengua literària moderna i del seu reconeixement en l'àmbit d'altres cultures. Verdaguer féu una síntesi personal d'elements mitològics i cristians, tot desenvolupant tres temes principals: el de l'esfondrament d'Atlàntida, la naixença d'Espanya i el descobriment d'Amèrica. El jove Colom, naufrag d'una nau genovesa,

Manuel de Falla (1876 - 1946)

és acollit per un ermità que li narra la caiguda de les terres que havien format l'Atlàntic; Hèrcules, hereu de Pirene, reina d'Espanya, des que la salvà de l'incendi dels Pirineus, anirà a Atlàntida i, en prendre un brot de taronger d'or del jardí de les Hespèrides, adquireix el dret a la mà d'Hèspèris. La còlera que això provocà en els atlants dóna lloc a un seguit de catàstrofes i a l'esfondrament d'Atlàntida sota les aigües. Morta Hèspèris, Hèrcules funda pobles i ciutats, entre altres Barcelona. Després de sentir la relació d'aquests fets, Colom sent el neguit de cercar i cristianitzar el món que hi ha d'haver més enllà de l'Atlàntic, amb el suport de la reina de Castella.

Falla repartí el contingut del text de Verdaguer en un pròleg i tres parts: la primera conté «L'incendi dels Pirineus», l'«Ària de Pirene» i el «Càntic a Barcelona»; la segona l'escena d'Alcides i Geriò tricèfal, el «Càntic a l'Atlàntida», els episodis dels «Jocs de les Plèiades» i de l'«Arribada d'Alcides a Gades» i els quadres de les «Veus missatgeres» i de la «Veü divina»; la tercera el cor d'«El pelegrí», «El somni d'Isabel», l'episodi de «Les caravel·les», «La salve en el mar» i, finalment, la meditació de Colom en «La nit suprema». Ell mateix féu l'adaptació del text, encara no definitivament completada quan va morir; a més, se serví de textos anteriors del mateix Verdaguer, profecies de Sèneca, textos llatins de la litúrgia catòlica, i textos vernacles de diversa procedència —d'Alfons el Savi a Berceo—, sense comptar l'aportació posterior de Josep M. de Sagarra, qui va escriure la lletra per al passatge de les Plèiades, en no existir-ne cap, decidit pel compositor.

Cal dir que *Atlàntida* representà per a Falla (de pare d'origen valencià i de mare catalana) un homenatge a Catalunya i a la seva llengua, país en el qual havia comptat amb grans amics (l'obra fou oferta a l'Orfeó Català i al seu fundador Lluís Millet); també rememora implícitament el seu mestre, Felip Pedrell, teòric del nacionalisme musical i impulsor del «drama líric nacional» i enllaça sentimentalment amb els anys de la infantesa del compositor, a Cadis, on «se m'oferia l'Atlàntic a través de les columnes d'Hèrcules i la meua imaginació volava cap al més bell jardí de les Hespèrides», sense comptar el sentit patriòtic ibèric del contingut argumental (que Falla sentia sincerament) i les implicacions religioses del text de Verdaguer.

Cantata escènica o Oratori de concert?

Inicialment, *Atlàntida* fou pensada com una cantata escènica, no pas en el sentit usual d'una representació operística sinó amb el complement d'un element plàstic, preferentment estàtic i transparent, en un marc històric rellevant i monumental. En aquest sentit, cal remarcar l'estreta col·laboració entre el compositor i el cèlebre pintor i decorador català Josep M. Sert (1874-1945) per als projectes de l'escenografia d'una hipotètica i encara indeterminada estrena. La correspondència de Falla i Sert a aquest respecte és molt il·lustrativa i abraça un període de temps que va del 1928 al 1940.

És el compositor qui suggereix un complement plàstic sense moviment i la desitjable analogia dels quadres amb vidrieres de catedral, mentre Sert parla del Monestir de Poblet («podríem visitar-lo junts, posar-nos d'acord amb Millet i dibuixar les transparències per a les projeccions»), demana els plànols de l'escenari del Liceu de Barcelona per projectar uns decorats que puguin servir al mateix temps per a aquest teatre i per a l'Òpera de Filadèlfia (Stokowski s'havia interessat per representar-hi l'obra) i encara parla de la Plaça del Rei de Barcelona («Recordi que allí resta sempre una columna del temple d'Hèrcules. L'escena es col·locaria al fons de la plaça, amb Santa Àgueda a la dreta, l'Arxiu de la Corona d'Aragó a l'esquerra i, com a fons, el Palau dels Reis d'Aragó, construït per Pere el Cerimoniós, el rei més culte de l'Edat Mitjana») o del Teatre a l'aire lliure de l'Exposició de Nova York.

La correspondència continua, després de l'exili del compositor, fins poc abans de la mort de Sert, després de la qual Falla escriu a Francesc Cambó, protector del pintor i interessat en el projecte: «Per la meua part, puc assegurar-li que continuo (el meu treball) amb l'entusiasme de sempre, encara que amb un cert fons amarg per la pèrdua del gran col·laborador i amic, que mentalment m'acompanyava sempre en aquesta labor de *Atlàntida*. Ara haig d'ocupar-me només de la música, sense pensar ja en la realització plàstica... Dia rera dia hi treballo, però, que poc temps comparat amb el que voldria dedicar-li!...» És a dir, que, probablement, a partir d'aquest moment Falla va considerar *Atlàntida* només en termes d'un oratori.

Un testament musical inacabat

La història pòstuma de *Atlàntida* podria fornir material per a tot un llibre. Després de la mort del compositor, els seus hereus, Germán i María del Carmen, eren les úniques persones amb capacitat jurídica i autoritat moral per decidir si era oportú encarregar a un altre músic la conclusió de l'obra, a partir dels materials més o menys fragmentaris que ell havia deixat després de preservar-los amb tant de zel. La decisió final fou afirmativa, però presentava unes incògnites i uns problemes anàlegs als d'altres tantes il·lustres composicions inacabades de la història de la música. En aquest cas, ¿segons quins criteris havia d'acabar-se? i ¿el sistema harmònic i el llenguatge dels manuscrits era prou explícit i definit per poder deduir-ne unes regles que conferissin coherència a la reconstrucció dels fragments incomplets?, o encara, ¿com reaccionar davant de l'acumulació de fragments diferents per a diversos passatges?

Amb la desaparició del mestre, un nombre no menyspreable de músics havia intentat convèncer els hereus per obtenir el privilegi de materialitzar la difícil comesa, però l'elecció era certament difícil i arriscada, i fou demorada durant vuit anys, fins que van prevaldre altres interessos: els interessos polítics de l'Estat espanyol (esperonats pel prestigi internacional de la figura del compositor i pel mateix contingut panibèric de l'obra) i els interessos materials de diverses editorials. Aleshores cobrà força la figura d'Ernesto Halffter, qui coneixia íntimament el mestre i posseïa bé la seva tècnica.

Halffter va emprendre la revisió dels manuscrits, al voltant de tres-cents folis, dels quals, breument, es podia deduir que el Pròleg era pràcticament acabat (calia només revisar-lo i corregir-lo), com ho eren també els cors de la primera part (encara que l'orquestració mancava quasi completament); la segona part presentava una notable confusió entre la música i el llibret, ja que existien múltiples versions per seleccionar i unificar i era necessari establir i donar forma al conjunt i orquestrar-lo en la seva totalitat; la tercera part era molt preparada, les parts eren completes i només mancava revisar el conjunt a la llum dels primers esborranys i dels primers projectes improvisats i unificar-lo. També calia fixar

Atlàntida Pròleg

Autògraf de Manuel de Falla. *Atlàntida*: Pròleg

definitivament l'estructura dramàtica de l'obra, amb la determinació de l'ordre de diverses escenes.

El procés de reconstrucció fou més lent del que inicialment s'havia previst. L'any 1956 es commemorava el trimil·lenari de la fundació de la ciutat de Cadis, però la primera audició d'*Atlàntida* reconstruïda encara no va tenir lloc. Finalment, se celebrà solennement, en versió de concert, al Gran Teatre del Liceu de Barcelona, el 24 de novembre de 1961, sota la direcció d'Eduard

Toldrà, amb l'Orquestra Municipal de Barcelona, la Capella Clàssica Polifònica, la Coral Sant Jordi i el Cor Madrigal, i els solistes Victòria dels Àngels i Raimon Torres, i es repetí a la ciutat de Cadis, pels mateixos intèrprets, el dia 30 del mateix mes, en el que fou el darrer concert de l'inoblidable Eduard Toldrà; l'estrena de la versió teatral tingué lloc, el 14 de juny de 1962, a La Scala de Milà, segons havia dispostat la casa Ricordi, editora de l'obra.

Vuit anys més tard, encara Ernesto Halffter hauria de fer, a la vista de les experiències de diverses audicions i d'acord amb els hereus del compositor i els editors de l'obra, una nova versió, més coherent en el pla tonal i dramàtic i més concentrada en les seves línies mestres, en la qual va tenir el coratge de suprimir (d'acord amb aquella actitud de síntesi i depuració tan pròpia de Falla) alguns episodis i retocar positivament nombrosos detalls. És coneguda com a «versió de Lucerna», perquè va ser presentada, en forma abreujada de concert, al Festival d'aquesta ciutat suïssa, l'any 1976, sota la direcció de Jesús López Cobos. La seva estrena en forma completa va tenir lloc a Madrid, el 20 de maig de 1977, dirigida per Rafael Frühbeck de Burgos. És la versió, avui pràcticament normativa, adoptada per a la present audició.

En qualsevol cas, la problemàtica d'*Atlàntida* com a obra inacabada resta inevitable i susceptible d'opinions, polèmiques i, eventualment, de nous processos d'investigació; i el treball, ingrat i laboriós (especialment en la segona part) d'Ernesto Halffter justifica –artísticament i jurídicament– la seva condició de coautor, en uns termes que Enrique Franco, gran coneixedor de l'afer, ha qualificat de «paternitat responsable».

La perspectiva estètica d'*Atlàntida*

Manuel de Falla, el compositor peninsular més refinat i universal (aquella universalitat que no arrenca pas de l'aspiració artificial de cosmopolitisme sinó de la fidelitat a un atavisme fonament arrelat al seu entorn) de la primera meitat del nostre segle, no ens ha deixat una producció extensa ni detonadament innovadora, si la comparem amb la d'altres il·lustres creadors europeus coetanis, però sí enormement personal i d'una invariable i genial distinció. Si l'obra que podríem considerar el seu op. 1 (abstracció feta d'anteriors temptatives), el drama *La vida breve* (1913), no

respon a les premisses sobre l'òpera nacional preconitzades pel seu mestre Felip Pedrell sinó que s'insereix en la tradició local i populista del teatre musical espanyol, ja mostra, en canvi, el seu incomparable domini de l'ofici i aquella irresistible espontaneïtat expressiva que serà la divisa del seu primer estil. L'etapa parisenca (1907-1914) deixarà fortes petjades en la seva personalitat i la fonda amistat que l'uní amb Ravel i Dukas no serà mancada d'ensenyances implícites (domini de l'orquestra, puresa d'estil, perfeccionisme i culte al detall). Si en les *Siete canciones populares españolas* (1914) assoleix una síntesi perfecta entre l'element folklòric i el sentit poètic personal, la distància entre els ballets *El amor brujo* i *El sombrero de tres picos* és anàloga *mutatis mutandis* a la que es manifesta entre els stravinskians *L'ocell de foc* i *Petruixka*; enmig, les *Noches en los jardines de España* (1916) representen una assimilació molt personal de l'estètica impressionista. I encara el viratge del *Retablo* (1923) i del *Concerto* (1926), pròdig en nous elements idiomàtics que l'insereixen de ple en el món de la música del segle i acrediten aquella divisa pedrelliana de cercar l'element nacional no únicament en l'exotisme del folklore sinó en les arrels cultes del passat musical del país.

El tema d'*Atlàntida* no permetia un aprofundiment literal en la via d'aquest penúltim estil del compositor; malgrat tot, hi són presents alguns elements que l'al·ludeixen: un llenguatge harmònic bàsicament tonal que no evita, quan l'acció ho demana, juxtaposicions agosarades, però que altres vegades se sustenta en fórmules cadencials i girs melòdics de regust modal, de tradició en la música hispànica, ja emprades en altres ocasions per l'autor del *Concerto*. L'assimilació de l'element popular, tradicional o històric, denota també la maduresa d'un compositor que s'inspira remotament en les fonts més diverses (des del cançoner popular fins a la polifonia de Brudieu o de Victoria, en fórmules rítmico-melòdiques de Salinas o en la morfologia de la Gallarda renaixentista) no pas per reproduir-les literalment sinó per copsar-ne el sentit medul·lar i assimilar-lo a la pròpia personalitat sense dimi-tir la corresponent representativitat cultural.

La dinàmica interna d'*Atlàntida* s'articula, com en el *Retablo*, en un procediment lògic: els fets exposats pel Corifeu (l'equivalent del Trujamán del *Retablo*) originen fragments en els quals inter-

venen els altres personatges i, particularment, el cor, tractat amb l'amplitud o la interioritat en cada cas necessàries, però mai de manera retòrica o repetitiva. Això propicia els efectes de varietat que dominen l'obra, sense perjudici de la seva unitat bàsica; efectes de caràcter contrastant (entre l'«Esfondrament d'Atlàntida» i l'«Himne hispànic» del pròleg), evocador (la narració de la llegenda, «El somni d'Isabel»), èpic («Cant a Barcelona»), descriptiu («L'incendi dels Pirineus» i «Lluita entre Alcides i Gerió»), lírico-dramàtic («Ària i mort de Pirene»), místic («Veus missatgeres», «La veu divina», «La salve en el mar», «La veu suprema»), etc., sense que cap d'aquestes caracteritzacions esgoti la riquesa de matisos del seu contingut.

Cal remarcar la superba bellesa d'alguns fragments com, entre altres, la Gallarda i el romanç d'«El somni d'Isabel» o l'exquisidesa modal de «La salve en el mar» i, en general, dels passatges místics i contemplatius, més afins a l'estat d'ànim del compositor durant el tens i llarg procés de creació d'*Atlàntida*, i també citar el fet que Halffter hagi utilitzat, oportunament, una citació del mateix Falla (la *Fanfare pour une fête*, del 1921) com a introducció al «Joc de les Plèiades». Però no seria just un comentari de l'obra purament hagiogràfic, ja que, en paraules d'Enrique Franco: «Allò que ningú no podrà solucionar és la «problematicitat» d'*Atlàntida*, sobre la qual, periòdicament, escriuran uns i altres des de punts de vista diversos. Potser el mateix Falla va ser conscient d'aquesta problemàtica que acompanyaria, com un element constitutiu, la seva darrera obra. Per això, amb prou feines l'esmentava sense anteposar-li un adjectiu humil, preocupat i dubitatiu. Sempre parlava de "la pobra *Atlàntida*". Darrera d'aquestes dues paraules viu una creació plena de riqueses».

Lluís Millet

Cada noche, estreno en su casa

Desde su casa se abren las puertas a los mejores teatros del mundo.

Desde su casa, las mejores representaciones de Ópera. Con las mejores voces, orquestas y coros. Una colección de 30 óperas íntegras que constan de vídeo hi-fi y monografía que incluye libreto bilingüe.

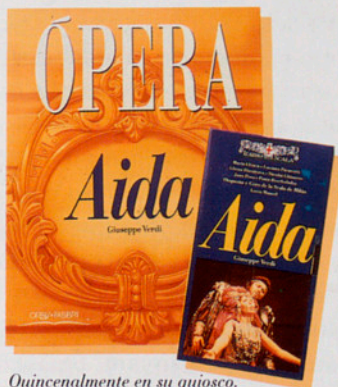
Primera representación:

“AIDA” con Pavarotti.

Desde la Scala de Milán.

Vídeo+monografía

por sólo **1.495 ptas.**

Quincenalmente en su quiosco.

ORBI • FABBRI

Próximos títulos:

(a 2.995 ptas. c/u)

“LA TRAVIATA” con Plácido Domingo.

“CARMEN” con la puesta en escena de Núria Espert.

Para mayor información llame al teléfono 280 05 12

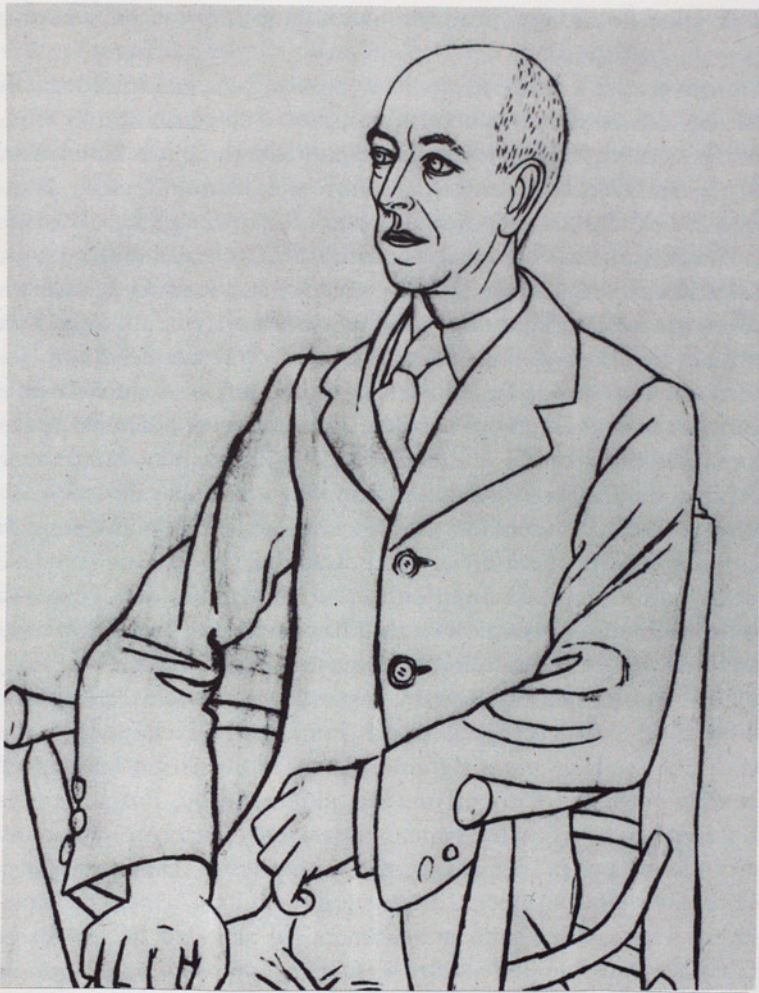

Manuel de Falla (1876 - 1946)

Manuel Maria de Falla y Matheu nasqué a Cadis el 23 de novembre de 1876. El seu pare, José María de Falla, era originari de València i la seva mare, Maria Jesús Matheu, provenia d'una família catalana. Fou el quart dels cinc germans, dels quals només dos sobreviurien: Germán, arquitecte, que fou el dipositari de la seva obra, i María del Carmen, que l'assistí durant tota la seva vida. La seva mare l'inicià en l'estudi del piano alhora que estudià amb Eloísa Galluzo i participà a les reunions de música de cambra als salons de Salvador Viniegra. El 1897, escriví les primeres obres (*Nocturno* per a piano i *Melodía* per a violoncel i piano). Des de 1898 estudia a Madrid amb José Tragó i l'any següent obté el primer premi de piano al Conservatori de Madrid, on resideix ja amb la seva família.

Entra en contacte i col·labora amb Amadeu Vives. El 1900 escriví la seva primera sarsuela, *La Juana y la Petra, o la Casa de tócame Roque*. Entre 1902 i 1904 estudia, gràcies a l'ajut d'un amic gadità, amb Felip Pedrell, el seu veritable mestre. El 1903 escriví un *Allegro de Concierto* que envia a un concurs convocat pel Conservatori, però el premi és atorgat a Enric Granados. En canvi, el 1905, l'Acadèmia de Belles Arts de San Fernando li premia la seva òpera en un acte *La vida breve*. El 1907 fa un primer viatge a l'estranger (França, Bèlgica, Alemanya i Suïssa) com a pianista acompanyant. Finalitzat el compromís, s'instal·la a París i entra en contacte amb Dukas, Debussy, Ravel i Stravinski. Els seus amics músics, d'altra banda, són Ricard Viñes, Albènis i Turina. El 1913 veu realitzat el seu somni: *La vida breve*, ara ampliada a dos actes, és estrenada a Niça i a l'Opéra Comique de París.

A causa de la primera guerra mundial, Falla retorna a Madrid on estrena al teatre de la Zarzuela la versió definitiva de *La vida breve*. L'any següent estrena també les *Siete canciones populares españolas*. El 1916 Fernández Arbós, amb l'Orquestra Simfònica de Madrid, estrena la versió de concert d'*El amor brujo* i, un mes després, *Noches en los jardines de España*. El 1917 emprèn una gira de concerts amb la cantant Aga Lahowska. Ara, la seva fama s'estén arreu: a Londres els Ballets Russos de Serge Diaghilev

Manuel de Falla. Dibuix de Pablo Picasso

estrenen (22 de juliol de 1919) el ballet *El sombrero de tres picos*, amb una coreografia de Massine i decorats i vestuari de Picasso. Entre 1914 i 1919 Falla fa diverses estades a Barcelona i a Sitges. La seva vinculació amb la música i els músics de Catalunya esdevé intensa. Morts els seus pares, decideix, a partir de 1920, d'establir-se a Granada. Al petit «carmen» de l'Antequeruela Alta,

a la falda de l'Alhambra, passarà un llarg període, en un recés de pau i de treball.

Durant els anys següents, músics, poetes, pintors i intel·lectuals hi acudeixen i intimen amb el compositor: Zuloaga, Vázquez Díaz, Josep M. Sert, Miquel Llobet, Santiago Rusiñol, García Lorca, Kurt Schindler, Wanda Landowska, Emili Pujol, Alfredo Casella, Maurice Ravel... Escriu *El retablo de Maese Pedro*, *Psyché*, el *Soneto a Córdoba*, i *Pedrelliana*, entre altres obres de caràcter religiós. El 1926 comença a pensar en la seva obra *Atlàntida*, basada en el poema de Verdaguer i el 5 de novembre estrena al Palau de la Música Catalana de Barcelona el *Concerto per clavicembalo*, interpretat per Wanda Landowska i que dirigeix el mateix compositor. L'any següent, Barcelona li organitza una sèrie d'homenatges amb un Festival Falla al Liceu amb l'Orquestra Pau Casals i un Festival de Música Catalana, en honor seu, al Palau de la Música Catalana. El 1929 decideix de no continuar momentàniament la composició d'*Atlàntida*, l'estrena de la qual havia estat prevista, amb una escenografia de Josep M. Sert, amb motiu de l'Exposició Internacional de Barcelona i de l'Exposició Iberoamericana de Sevilla que se celebraren aquell any.

El 1930 fa una excursió, inspirada per la composició d'*Atlàntida*, a l'illot de Sancti Petri a la badia de Cadis, on la llegenda situa les ruïnes del temple d'Hèrcules. El 1931 dirigeix a Londres *El retablo de Maese Pedro* en una emissió de la BBC. Proclamada la II República envia un telegrama al president Niceto Alcalá Zamora en protesta per la crema d'esglésies i convents. Durant els anys següents viatja a Venècia i a Barcelona —on l'Associació de Música «da Camera» li ret un nou homenatge al Palau de la Música Catalana—, i fa llargues estades a Mallorca (on escriu la *Balada de Mallorca*, que és estrenada a Valldemosa per la Capella Clàssica de Manacor). El 1935, refà el seu testament, romp la seva amistat amb José Bergamín per la discrepància amb l'orientació de la revista *Cruz y Raya* i compon el *Homenaje a Dukas*, mort aquell mateix any a París. El 1936, poc després de l'alçament militar del general Franco contra la República, mentre intenta infructuosament de salvar el seu amic Federico García Lorca s'assabenta del seu assassinat, fet que li produeix un cop definitiu que el força a aïllar-se al seu domicili i s'agreuja el seu estat de salut. Pemán li

proposa d'escriure conjuntament una obra, oferta que Manuel de Falla rebutja, així com la presidència del Instituto de España creat a Salamanca, que li havia estat atorgada sense el seu consentiment. Passa uns dies a Barcelona i s'estatja a l'hotel Nouvel del carrer de Santa Anna abans d'embarcar-se el 2 d'octubre de 1939 en el vapor Neptunia rumb a l'Argentina on arriba el 18 d'aquell mes. Al teatre Colón de Buenos Aires estrena la suite *Homenajes*. La invitació de visitar l'Argentina es convertiria en una definitiva residència i en un exili forçat, agreujat pels estralls i conseqüències econòmiques de la segona guerra mundial. El 1940 s'instal·la a Villa Carlos Paz i, el 1942, a Alta Gracia, a la província de Córdoba, en un xalet anomenat «Los espinillos». Francesc Cambó el visita sovint i l'ajuda anímicament i econòmicament. Continua lentament la composició d'*Atlàntida*. Jaume Pahissa el visita amb freqüència i redacta la seva biografia, publicada el 1947. El 1945 rep les visites de Margarida Xirgu i de Rafael Alberti i rebutja l'oferiment del govern franquista de retornar a Espanya. El 14 de novembre de 1946 Manuel de Falla mor a Alta Gracia, pocs dies abans de complir els setanta anys. El dia 19 del mateix mes se celebren els funerals a la catedral de Córdoba. El 22 de desembre les seves despulles són traslladades a Espanya i des del 9 de gener de 1947 les restes del compositor reposen a la cripta de la catedral de Cadis.

Jacint Verdaguer. Retrat al carbó de Ramon Casas

Atlàntida

Text de Jacint Verdaguer
Adaptació de Manuel de Falla

I

Pròleg L'Atlàntida submergida

Cor

Veus eixa mar que abraça de pol a pol la terra?
En altre temps d'alegres Hespèrides fou hort;
encara el Teide gita bocins de sa desferra,
tot braolant, com monstre que vetlla un camp de mort.

Aquí els titans lluitaven, allà ciutats florien;
pertot càntic de verges i música d'ocells;
ara en palaus de marbre les foques s'hi congrien
i d'algues se vesteixen les prades dels anyells.

L'infant. Cor

Aquí estengué sos marges lo continent hesperi;
quins mars o terres foren ses fites, ningú ho sap;
lo sol, però, que mida d'un colp d'ull l'hemisferi
era petit per veure'l a pler de cap a cap.

Rei n'era Atlas, aquell que els fills de Grècia
veien com gran muntanya, tot coronat d'estels,
i ajupit, sens decaure, davall sa volta immensa,
servant amb ferma espatlla la màquina dels cels.

En gegantesa i muscles sos fills li retiraren,
mes com un got de vidre llur cor fou trencadís,
puix après que els reialmes i tronos revoltaren,
també el de Déu cregueren seria escaladís.

Corifeu

Mes una nit bramaren la mar i el tro; de trèmol
com fulla en mans del Bòreas, l'Europa trontollà,
i, despertada a punta de dia al terratrèmol,
d'esglai cruixint-li els ossos, no veia el món germà.

Cor

– Oh, Atlàntida! on ets?
Li carregà feixuga l'Omnipotent sa esquerra,
i el mar d'una gorjada cadavre l'engolí.

Corifeu

I a tu qui et salva, oh niu de les nacions iberes,
qui et serva, jove Espanya, quan lo navili on eres
com gòndola amarrada, s'enfonsa migpartit?

Hymnus hispanicus

Cor

L'Altíssim! Ell, de naufrag tresor omplint ta popa,
del Pirineu, niu d'àligues, t'atraca als penyalars,
dessota el cel més blau, darrera eix mur d'Europa,
i al bressoleig, com Venus, de dos rientes mars.

Per ço, de les riqueses lo Déu en tu posaren
los grecs, entre argentífers turons veent-te florir;
millor que el d'or de Colcos preuat velló hi trobaren.
i a Homer dares l'Elíseu i a Salomó l'Ofir.

I

L'incendi dels Pirineus

Corifeu

Al temps que el gran Alcides anava per la terra,
tot escombrant-la amb clava feixuga, arreu-arreu,
de bords gegants i monstres que a Déu movien guerra,
en flames esclatava nevat lo Pirineu.

Cor

Des d'on lo sol al nàixer ja daura ses boscúries,
amb brams i cruixidera l'incendi, a coll del torb,
duia sos rius de laves a Roncesvalls i Astúries,
sens ésser-li congestes, torrents, ni colls, destorb.

Apar serpent immensa, d'escata vermellosa,
que a través de l'Europa, d'un mar a l'altre mar,
respirant fum i flames, passàs esgarrifosa
son cabell de guspíres i foc a rabejar.

I avant, ronca, assaïna i udola, amb sa alenada
cremant com teranyines los núvols de l'hivern;
de cingle en cingle, passa les valls d'una gambada,
vessant-hi com un cràter les flames de l'infern.

Tot cabdellant arbredes, penyals del cim rodolen,
rost avall freixes cruixen i faigs esbocinats,
i la fumera i flames amunt se caragolen
amb quera i pols dels rònecs albergs enderrocats.

I el que entre Espanya i França torreja, mur de roca,
de neu i de tempesta vestit, com braç de Déu,
de l'estrellada tenda los blaus domasos toca,
muntant d'altre de brases horrible Pirineu.

Corifeu

En tant, vora el Rose, a l'hèroe apedreguen
deformes i rabassuts gegants, mes quan creuen Alcides
entre penyes colgat, la flama de son ull llampeguejà
i amb colps de clava los bolca i los destrossa.

Cor

Llavors, rabent, camina el gran incendi
que cresteja els monts
i oint-hi plors i xiscles, hi fica els nusos braços.
Pirene, allí amagada vivia lluny dels homes.

Del bosc de flames mústiga la trau
i tan bon punt d'un salze al dolç frescal la posa,
colltorcent-se esllanguida, li diu:

Ària de Pirene

Pirene

– Jo moro ací!

I a tu, que entre les ales del cor m'has acollida,
d'Espanya que tant amo, d'eix hort del cel en terra
vull-te donar la clau.

De mans en mans, pels segles rodant lo ceptre aurífic,
vingué a les del meu pare Túbal; quan per mon dol
la mort tirana el treia de trono tan magnífic
podia a rellevar-lo baixar lo mateix sol.

Cor

Ah!

Pirene

Mes sola jo restant-li de sa reial nissaga,
a Espanya ve Gerió, lo monstre de tres caps,
lo més odible i fer dels monstres lleigs
que amaga l'assoleiada Líbia.

Lo ceptre em pren dels avis, veent-me dèbil dona,
i sabé el congost on m'amaguí, perduda,
cremà, per abusar-m'hi, les selves del voltant;
i al veure clos lo rotllo de flames, pren la via
de Gades, amb ses vaques feixugues tot davant.

Expiro! De ses viles i sos ramats só hereva:
si els vols, jo te'n faig gràcia; suplanta'l amatent;
revenja el nom de Túbal i sa corona és teva;
així en ton front la faça més gran l'Omnipotent!

Cor

Digué, i la mort, amb freda besada geladora,
li empedreeix i deixa per sempre el llavi mut,

i vora el sec cadavre lo grec sospira i plora,
com arbre a qui ses branques florides han romput.

Corifeu

Quan los llevants plorosos anaren la muntanya
amb llurs arruixadores de núvols apagant,
posà en son cap, que al nàixer l'albor del dia banya,
les cendres de Pirene que enyora son cor tant.

Cor

I esmerletant de timbes i grops aquelles terres,
escrestant les muntanyes, levant als puigs lo front,
un mausoleu alçà-li de serres sobre serres
que, mal arrastellades, fan gemegar lo món.

Des d'esta gesta d'Hèrcules, ma dolça Catalunya
d'altre castell de roques seure pogué a redós;
de la veïna Gàl·lia Espanya fou més llunya,
fins al mar amagant-se lo Pirineu boirós.

En eix treball de cíclop la set lo desdelita,
i amb sang de Gerió, per abeurar-se pels vessants,
fet un lleó, davalla de Creus a Montjuïc.

Gerió

Allí, cap a Llevant humil agenollant-se
jurà que el Déu de Túbal seria el de sos nés
i a les onades après girant los ulls
veu-ne venir gronxant-se llisquívola una barca
com cigne d'ales blanques.

Una ciutat fundar-hi promet
que per la terra esbombi lluminosa
d'aquella barca el nom,
i, com un cedre al veure-la crescuda i espigada,
diga tothom:

Càntic a Barcelona

Cor

– D'Alcides és la filla gegant.

Per ella, no debades, al Déu potent de l'ona
demana la fitora i a Júpiter lo llamp;
puix si la mar lligares amb lleis, oh Barcelona,
llampecs un dia foren tes barres en lo camp.

I I

Alcides i Gerió, el tricèfal

Cor

Io! Evohé! Voga lo grec triomfant.

Corifeu

Alcides, embarcant-se a Montjuïc, navega,
vola sobre lo gran mar esplendent
vers la ratlla de Gades.

Prop d'on encaixen Àfrica i Europa, en terra salta
per emprendre a Gerió vaquer,
qui, esporuguit al veure'l venir amb la clava alta,
als peus agenollant-se, li parla lausanguer:

Gerió, el tricèfal

– Mira, oh àliga dels hèroes, les llàgrimes que ploro;
i ta darrera gesta serà matar-me a mi?
ja arronso espatlla, atura-la, si et plau, la mà que adoro;
si et fes goig ma corona de rei, ve-te-la aquí.

Més, ai, eixa corona vindrà al teu front poc ampla,
que de gegant com Hèrcules cap més la terra en du;
veus a ponent Atlàntida per rebre't com s'eixampla?
ella és ton soli digne, sols ella és gran com tu.

Atlas, que n'era rei, te preveia morint-se,
mes per a conquerir sa corona envejada
cal que del taronger,

que entre esmaragdes mostra sa fruita d'or més rossa,
n'arribes de puntetes lo cimeral a haver.

Després, quan la rumbeges
per veure-us, fins son carro parar al sol veuràs.

Cor

Açò Gerió li diu socavant-li una fossa.

Corifeu

Veu lo parany Alcides, mes al de Gades deixa,
i obira lluny l'atlàntica planícia verdejant,
i els ordis i la xeixa,
com pèlag d'or que s'esmuny entre lianes,
palmes i llimoners.

Càntic a L'Atlàntida

Cor

Ah! Lo Pirineu i L'Atlas, titàniques barreres
amb què murà l'Altíssim dos continents fronters,
agermanats embranquen aquí ses cordilleres,
dant al còndor neus altes, al rossinyol vergers.

Semblava que, geloses, del món a la pubilla,
Europa i Líbia dassen, com nois petits, lo braç
i que ella, al foc del geni, estel que al front li brilla,
amunt, per l'escalada dels segles, les guiàs.

Guadiana, Duero i Tajo, que l'or i plata escolen
vessants de les planícies d'Ibèria a grossos dolls,
per llits de pedres fines angulejant rodolen,
i dauren i perlegen aiguamolls.

Amb líbiques rieres s'apleguen en llurs vies,
amb lo Riu-d'or cabdella ses aigües lo Genil;
i si du aqueix de Bètica de remors i melodies,
du-n'hi l'altre de Costa de Palmes i Marfil.

Vestida, emmirallant-s'hi, de pòrfir i de marbres,
entre els dos rius, com feta de borrallons de neu,
mig recolzada a l'Atlas,
de l'Occident cofada la Babilònia seu.

Allí d'allà, per entre falgueres gegantines,
de sos menhirs i torres blanqueja l'ample front,
de marbres sobre marbres piràmides alpines
que volen amb llurs testes omplir lo cel pregon.

De sos immensos regnes la mar no ha vist l'amplària,
i dormen tots a l'ombra del seu gegant escut;
i Tangis, Casitèrides, Albion, Thule i Mel·lària
per cada riu envien-li barcades d'or batut.

L'hort de les hespèrides

Los cinamoms a rengles i poncemers altívols
al dolç pes ajupint-se de llur novella flor,
de dos en dos s'acoblen en porxes verds i ombrívols
on guaita el raig de l'alba per reixes de fruits d'or.

Els jocs de les plèiades

Cor de les plèiades

Oh taronges d'or, dolçament alegreu nostre cor:
ben dolçament, fruites d'or,
joies d'or, fruites dolces!,
taronges d'amor, dolçament veniu al meu cor.
Sota el vent, sota el cel, follament
el sol d'estiu esclata.
Avui el sol d'estiu, i tan dolç sol d'estiu!,
s'aixeca brillant. Canta!, que es desperti
el teu cor a la llum d'aquest sol,
a la llum d'aquest sol, desperta't!
a la llum del sol resplendent, aixeca't
a la llum resplendent,
bojament brillant.
Amor, rient, saltant, veuràs tu també,
besant-te, la llum esclatant.

Vindrà l'amor dolçament, rient,
al marge dolç del teu cor.
Oh, glòria!, ai, gran rialla d'amor,
gran rialla florida!
El goig ja vindrà, el sol i el foc ja vindran,
ja et duran el seu cant triomfant!
Foc i sol, quin somni fúlgid!
Aquest sol resplendent,
llucent, mirant-te!
Llum viva del sol,
forta i bella i resplendent!
Desig neguitós de l'amor,
desig neguitós de l'ànima!
Oh, dolçament, fortament, bojament,
bellament, és igual, si l'amor s'acosta
i riu i et besa,
si l'amor ve al teu cor, a la llum del sol.
Au, ballem!, cantem!, au, riem!,
que l'amor ja reflorirà!
Amb esclat de desig, rient,
taronges brillen al sol!

Corifeu

Les set germanes de sobte a l'hèroe han vist.

Arribada d'Alcides a Gades

Cor

Traspassa els rius i tramontant les serres
obira unes ciclòpees muralles
que l'atrauen com de sirena un cant.
Era el teu front, oh Gades gentil,
filla de l'ona, palau de vori i nacre.

Corifeu

Llavors Alcides,
en un marge que ombregen palmes reials,
s'atura a plantar-hi lo brot de taronger

de l'hort, i a corre-cuita anant-se'n,
diu-li:

– Una altra mà més pura et regui i cuidi.

Cor

Creixerà l'arbre, i prompte sa tanyada,
com un cel d'esmaragdes
ruixat d'estrelles d'or,
guarnirà amb grans bosquíries
brodat mantell a Espanya.

Corifeu. Cor

Mes vora les branquetes
de l'esqueix transplantat per Alcides triomfant,
naix un arbre plorós:
és lo «dragó» de Gades l'hermosa,
que amb llàgrimes de sang
encara plora el drac
malaguanyat del taronger d'Hespèria.

Corifeu

Mes està escrit: un vespre la comporta
del mar s'aixecarà
sols per rentar Atlàntida d'un crim,
i avui com si a complir-se vingués un mal presagi,
los turons de la serra
transmeten a les planes
llur fort tremolament.

Veus missatgeres

Cor

Cau de genolls, Atlàntida!
Cau de genolls i prega!
No veus al cel un glavi de foc que es desembeina?
Tement morir, los astres i mons semblen parar-se
a oir la nova, altíssima paraula del gran Déu!

La veu divina

Cor

Sanctus, Sanctus, Sanctus.

Dominus dixit:

– Al dar per cor la Terra a eixams de mons, «Covau-la»,
los diguí a tots; «Corona siau-li de claror;
i als braços amb cantúries, oh, Serafins, bressau-la,
que és l'home que hi va nàixer, l'amor del meu amor.»

Per ell de l'ampla cúpula del firmament pengí-la;
per guardians los àngels, per llàntia el sol li he dat;
i ell ara contra mi, per fer-se'n Déu d'argila,
aixeca l'univers que a ses plantes posí!

Ell contra mi!, dels éssers que més amava,
aquell de qui volia la pensa per espill!
Prou juní els continents de l'aigua al destriar-los,
perquè en ma glòria unissen ses llengües en un cant;
mes lo pecat m'obliga, i amb quant dolor! a esbullar-los:
quin mal t'he fet, fill d'Eva, que així m'ofengues tant?
Recordant lo diluvi tremola encara el món
i ja en demana un altre Atlàntida
que esborra mes regles del seu cor.

Oh mar! romp la muralla d'arenes que et té presa;
llança eix got de metzina, si no en beurà tothom;
foc que bulls dins la terra, desbota sota el mar,
esbullia els pobles, trenca la terra que es corromp
i els avui malavinguts fragments en què es partesca,
units pels fills d'Hispania me tornaran a amar.

I I I

El pelegrí

COR PROFÈTIC. PROFECIA DE SÈNECA

Veus de l'empiri:

Christoferens!

Christoferens!

Christoferens!

Cor

«Venient annis saecula seris,
quibus Oceanus vincula rerum
laxet et ingens pateat tellus,
Thiphisque novos detegat orbés
nec sic terris ultima Thule.»

Missatger de l'Altíssim,
Coloma Christum ferens,
tu vindries a relligar
de la terra els extrems.
Sentint nàixer un món
amb l'enfonsada Atlàntida,
lo mariner profètic
busca una estrella,
dels seus somnis, pel cel
i et veu a tu,
Isabel la de Castella,
la reina de les reines que hi ha hagut.
Oh!, missatger profètic!

Lo somni d'Isabel

ROMANÇA

Una dama de la cort

Dins l'Alhambra una nit, Isabel somiava,
mentre l'Àngel d'Espanya, obrint ses ales,
a Granada cobria amb claror d'estelada.
Dins l'Alhambra una nit, Isabel somiava.

Un patge

Ella es posa la mà als polsos,
com un àngel mig rient;
gira a Ferran sos ulls dolços,
i així diu-li gentilment:

Isabel

– A l'apuntar l'alba clara
d'un colom he somiat;

ai! mon cor somia encara
que era eix somni veritat.

Somiava que m'obria
la mora Alhambra son cor,
niu de perles i harmonia
penjat al cel de l'amor.

Part de fora, a voladúries
sospiraven les hurís,
dins l'harem oint cantúries
d'àngels purs del paradís.

Inspirant-me en eixos marbres,
jo et brodava un ric mantell,
quan he vist entre verds arbres
rossejar un bonic aucell.

Saltant, saltant per la molsa,
me donava el bon matí:
sa veu era dolça, dolça
com la mel de romaní.

Encisada amb son missatge,
vegí'm perdre el ric anell,
ton anell de prometatge,
d'art moresc florit joiell.

I se'n vola per los aires,
i el meu cor se'n vola amb ell:
ai, anellet de cent caires!,
mai t'havia vist tan bell!

Terra enfora, terra enfora,
l'he seguit fins a la mar:
quan del mar fui a la vora
m'asseguí trista a plorar,

puix de veure ja el perdia,
i, ai! llavors com relluí!
semblà que al nàixer es ponia
l'estel viu del dematí.

Quan en ones ponentines
deixà caure l'anell d'or,
d'on, com sífides i ondines,
veig sortir-ne illes en flor.

Ell, cantant himnes de festa,
una garlanda ha teixit;
me'n corona humil la testa,
quan lo goig m'ha deixondit.

Eix colom és qui ens parla,
missatger que ens ve de Déu;
car espòs, hem de trobar-la
l'Índia hermosa del cor meu.

Vet aquí, Colom, mes joies;
compra, compra alades naus;
jo m'ornaré amb bonicoies
violetes i capblaus.

Cor

Diu Isabel i d'anells i arracades se despulla.
El sol ensems omple l'Alhambra
i com raig descloent-se en excelsa claror
encercla als tres l'aurèola de glòria,
que és l'ombra dels elets del paradís.

Christophorus: haec dixit Dominus:
Affer filios meos de longiquo,
et filias meas ab extremis terrae.

Colom amb sos companys,
com un hom que va a cercar la mort

enmig de les tenebres,
pren volada vers on el guia
l'estrella divinal de l'esperança.

En tant, l'àngel que ahir cobrí Granada
amb ses immenses ales eixamplant-les avui sobre les aigües,
empeny tres fràgils naus cap un nou Món.

Les caravel·les

Cor

De cara al sol les caravel·les volant, volant, s'allunyen.
I els fills d'Ibèria, els mariners omplerts de fe,
de força i de coratge, junyits en fraterna avinença,
el castellà, el fill de Catalunya, el gallec,
l'andalús amb el càntabre, preguen, humils,
a l'Estrella del Mar:

La salve en el mar

Cor

Salve, Virgen gloriosa,
Madre del Nuestro Señor y Redentor,
acorra tu virtud a los caídos
bajo el yugo del mal;
guíanos, oh María!,
estrella de los mares.
Oh, Tu que con asombro de natura
encarnaste a tu divino Autor,
sacro abismal misterio,
Salve, Señora nuestra,
de dulce y poderoso señorío.
Rosal de Jericó,
palma erecta de Gades,
expande tus ramadas
sobre los que en Ti esperan.
Oh, gloria de Sión,
pilar agosto,
Estel de Montserrat.

Salve, Puerta del Cielo.
Sancta Maria, ora pro nobis.

Liberator meus de gentibus iracundis
ab insurgentibus in me exaltabis me
a viro iniquo eripies me,
Domine Sancte.

La nit suprema

Cor

En el silenci august d'aqueixa nit sagrada,
sol Christoforus vetlla en fervorós deliqui.

Dies sanctificatus illuxit super terra.
Factus est Dominus firmamentum meum,
Dominus regit me.
Dies sanctificatus illuxit super terra.

Gran Teatre del Liceu, 24 de novembre de 1961
Estrena d'*Atlàntida*
Eduard Toldrà felicita Victoria de los Ángeles

Estrenes i representacions d'*Atlàntida*

24 i 26 de novembre 1961	BARCELONA (Gran Teatre del Liceu)
30 de novembre 1961	CADIS (Gran Teatro Falla)
18 de juny 1962	MILÀ (Teatro alla Scala)
30 de juny 1962	GRANADA (San Jerónimo)
26 d'agost 1962	EDIMBURG (Usher Hall)
29 d'agost 1962	SANTANDER (Plaza Porticada)
31 d'agost 1962	SANT SEBASTIÀ (Teatro Victoria Eugenia)
29 de setembre 1962	NOVA YORK (Philharmonic Hall)
9 d'octubre 1962	BERLÍN (Deutsche Oper Berlin)
23 de novembre 1962	MADRID (Palacio de la Música - Monumental Cinema)
3 de maig 1963	BUENOS AIRES (Teatro Colón)
9 de setembre 1976	LUCERNA (Kunsthau)
1 de juliol 1977	GRANADA (Palacio de Carlos V)
20, 21 i 22 de maig 1977	MADRID (Teatro Real)
20 de maig 1987	BERGEN (Grieghallen)
31 d'agost 1987	SANTANDER (Plaza Porticada)
27 de març 1988	UTRECHT (Radio Filharmonisch Orkest)
21 d'octubre 1988	MADRID (Auditorio Nacional de Música)
9 de maig 1992	TOKIO (Geijutsu Gekijo)
23 i 24 de setembre 1992	BARCELONA (Gran Teatre del Liceu)

Font d'informació: **Arxiu Manuel de Falla. Granada**

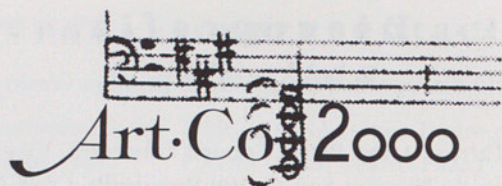

Discografia

L'única edició discogràfica íntegra de la primera versió d'*Atlàntida* és:

Enriqueta Tarrés, Anna Ricci, Eduard Giménez, Vicenç Sardine-ro, Escolanía de Nuestra Señora del Recuerdo. Coro Nacional de España (dir.: Lola Rodríguez de Aragón), Orquesta Nacional de España. Dir.: Rafael Frühbeck de Burgos. 1978 - DECCA, 167-022.987/88.

Redacció del programa: Euroconcert

PUBLICITAT

AL SERVEI DE

LA MÚSICA

☐ TRAFALGAR, 4, 11È. B i C ☐ TEL. (93) 268 35 00 / FAX (93) 268 48 29 ☐

Notes importants

En atenció als artistes i al públic en general, s'exigeix l'adequada correcció en el vestir (senyors: americana i corbata), i es prega la màxima puntualitat: no es permetrà l'entrada a la sala un cop començada la representació, ni verificar enregistraments, fotografies o filmar escenes de cap mena.

El Consorci del Gran Teatre del Liceu, si les circumstàncies ho reclamen, podrà alterar les dates, els programes o els intèrprets anunciats en aquest programa.

En compliment d'allò que disposa l'Article 92 del Reglament d'Espectacles, és prohibit de fumar als passadissos; hom ha d'utilitzar el saló del 1r pis i el vestíbul de l'entrada.

 Accés pel carrer Sant Pau, núm. 1, bis, d'ús exclusiu per a minusvàlids. Tel. 318 91 22.

Portada:

Maurici Vilomara (1848-1930). Esbós escenogràfic per a l'acte segon de *Carmen*, de Bizet: La Taberna de Lilas Pastia.

Gran Teatre del Liceu, atribuït a la producció del 1888, any de l'Exposició Universal de Barcelona. Arxiu del Centre d'Investigació, Documentació i Difusió de l'Institut del Teatre.

Programes: Art-Co/2000

Disseny: Hernando Asociados

FUNDACIÓ
GRAN TEATRE DEL
L I C E U

La Fundació privada Gran Teatre del Liceu s'ha creat amb una finalitat bàsica, que és la d'estimular les empreses del sector privat perquè contribueixin a la promoció i difusió de la Cultura, tal com és norma als països més desenvolupats.

En aquest sentit, les empreses que formen el primer Patronat i les que s'han anat adherint a la nova Fundació, ja sigui com a Protectores, Col·laboradores o Cooperadores, entenem que la societat catalana d'avui no pot desentendre's de la sort d'una institució tan arrelada a la vida cultural de Barcelona i tan representativa de la vida musical de Catalunya com és el Gran Teatre del Liceu.

Cal conservar i enfortir aquest llegat cultural, creat fa més de 150 anys sense cap altre impuls que no fos el que procedia d'una imparable il·lusió col·lectiva. Deixar ara el futur del Liceu a l'exclusiva responsabilitat de les institucions públiques equivaldria a una mena de deserció.

Per això us demanem que, en la mesura de les vostres possibilitats, us incorporeu a la tasca que ens hem imposat i que, tot associant el vostre nom al prestigi del nostre Gran Teatre, ajudeu a la realització dels seus projectes.

FUNDACIÓ
GRAN TEATRE DEL
LICEU

Presidenta d'Honor
S.M. LA REINA SOFIA

Patrons
CATALANA DE GAS
CAIXA DE CATALUNYA
CAIXA D'ESTALVIS I PENSIONS DE BARCELONA
AIGÜES DE BARCELONA
BANCO DE EUROPA
BANC DE SABADELL
GRUPO TORRAS
CONSORCI DEL GRAN TEATRE DEL LICEU

Protectors
ANGLO NAVAL INDUSTRIAL
BASSAT, OGILVY & MATHER
IBM
SEAT

Col·laboradors
NESTLÉ
ROCA RADIADORES

Cooperadors
BUFET BERGÓS
COOPERS & LYBRAND
EDITORIAL VICENS VIVES
ENIMONT IBERICA
MCS Marketing Comunicaciones y Servicios
RICARDO MOLINA, S.A.

Informació
Fundació Gran Teatre del Liceu
c/. Sant Pau, 1 bis
08001 Barcelona
Telèfon 318 91 22

Pròximes funcions

Einstein on the beach

Philip Glass/ Robert Wilson

**Lucinda Childs, Sherly Sutton,
Christopher Knowles, Samuel M. Johnson**

Direcció musical **Michael Riesman**
Direcció d'escena i
escenografia **Robert Wilson**
Coreografia **Lucinda Childs**

LUCINDA CHILDS DANCE COMPANY/ PHILIP GLASS ENSEMBLE

Dimarts, 29 de setembre, 20 h., funció núm. 11, torn D
Dimecres, 30 de setembre, 20 h., funció núm. 12, torn A
Dijous, 1 d'octubre, 20 h., funció núm. 13, torn B
Divendres, 2 d'octubre, 20 h., funció núm. 14, torn C
Dissabte, 3 d'octubre, 17 h., funció núm. 15, torn T

Tanz - Forum Köln

Concerto

Música **Dimitri Xostakòvitx**
Escenografia **Ramon B. Ivars**

Yerma (Estrena Mundial)

Música **Salvador Pueyo**
Escenografia **Ramon B. Ivars**

El mandarí meravellós

Música **Béla Bartók**
Escenografia i vestuari **John F. Macfarlane**

Director d'orquestra **Uwe Mund**
Coreografia **Jochen Ulrich**
Solista **Wladimir Krainef, piano**

ORQUESTRA SIMFÒNICA DEL GRAN TEATRE DEL LICEU

Concerto i *Yerma*: Nova producció **Gran Teatre del Liceu**
- Oper der Stadt Köln

El mandarí meravellós: Producció **Oper der Stadt Köln**

Divendres, 9 d'octubre, 21 h., funció núm. 16, torn D
Dissabte, 10 d'octubre, 21 h., funció núm. 17, torn C
Diumenge, 11 d'octubre, 17 h., funció núm. 18, torn T
Dilluns, 12 d'octubre, 21 h., funció núm. 19, torn B
Dimarts, 13 d'octubre, 21 h., funció núm. 20, torn A

BAGUÉS
JOIERIA

▼
PASSEIG DE GRÀCIA, 41
TELÈFON 216 01 73
08007 BARCELONA

▼
CARRER SANT PAU, 6
TELÈFON 317 32 46
08001 BARCELONA

▼
RAMBLA DE LES FLORS, 105
TELÈFON 317 19 74
08002 BARCELONA

42459.3